BAHAR İSYANCIDIR

ONAT KUTLAR

BAHAR İSYANCIDIR ONAT KUTLAR

genel dizi: 53
deneme: 3
Kasım 1986

de basım yayın dağıtım ltd. şti.: nuruosmaniye cad. atay apt. no: 5 k: 3 cağaloğlu □ *dizgi-baskı:* kent basımevi, 528 08 15 □ *kapak düzeni:* sadık karamustafa □ *kapak baskısı:* kent basımevi □ *cilt:* dostlar mücellithanesi 526 59 24

ONAT KUTLAR

BAHAR İSYANCIDIR

DE YAYINEVİ

BAHAR İSYANCIDIR

Her yıl yeniden görününce ucu, güzün soluk kentinin, otururlar, iyice kurutulmuş çam tahtalarından günlerce rendeleyerek sağlam, geçmeleri sıkı bir tabut yaparlardı. Geçen mevsimlerin ölüsünü koymak için. Yanık çimenlerden, akşamın beklendiği saatlerden, ozanların kırık dizelerine bulaşan sıkıntılardan, kireç, kuru yaprak, tüy ve gözyaşından başka bir şey olmayan ölü gövdesini bütün bir yılın. Ağustosun son sıcaklarından etkilenmesin diye hemen gömerlerdi. Üstünde güz çayırları sararsın ve izi belli olmasın diye. Hiçbir zaman.

Nedense hep başka bir şey olacağını sanırdık. Çünkü yaz, önceden kestirilemeyen fırtınalar, ağır sıcakların öfkesini cızırtıyla söndüren zamansız yağmurlarla tedirgin, sinirli ve huzursuz geçerdi. Ama sonra biterdi hepsi. Bir içdeniz kadar sessiz ve durgun olurdu avlu, ülke ve yeryüzü. Bir süre öylece dururduk. Arkamızda uyuklayan bir göçer kabilesinin ya da deprem sonrasının karanlık çadırları. Önümüzde ufku bir mahkeme duvarı gibi kapatan *"gelecek"* Duvarın dibinde gittikçe kabaran kül yığınları görürdük. Esinti olmadığı için savrulmayan belli belirsiz bir tabaka.

Zaman zaman geleceğin duvarına vurup yanan geçmiş kuşaklardan artakalan kül. Ve daha yenilerden.

Öylece dururduk, kaygılı, sabırsız. Yanmış çırakların yamalı gömleklerini giymiş korkuluklar, cansız kollarıyla bir krater gölünü gösterirlerdi. Orada, boğulmuş köy öğretmenleriyle dolu çırpıntısız, bulanık bir su olurdu. Kimsenin anlamadığı sözcükler duyardık. Kafesin açılmasını bekleyen çok yaşlı bir papağan sesiyle.

Böylece bir yıl daha geçerdi ve biraz daha egemen olurdu güz yasaları. Boyun eğmeyi biraz daha öğrenirdik. Öğrenirdi tenimiz günün renklerine uymayı. Ağzımızı kapadıkça kazandığımızı sezer gibi olurduk. Geleceğin yüksek duvarı önünden, arkasındakileri merak etmeksizin geçmeye alışırdık. Sabahı gazetelerin demir parmaklıklarla örtülü garip ve dar pencerelerinden karşılamayı öğrenirdik. Günün tanrılarına ekmeğimiz ve ihracat payımız için şükretmeyi. Yaşamın kolayca değişmeyeceğine inanmaya başlardık. Büyüklere sorgulu ve sessiz gözlerle bakan çocukları, kadınları, yoksulları görmemeye çalışırdık. Gelen her güzle önümüzdeki duvar biraz daha yükselirdi. Zaman zaman aramızdan birileri çıkardı. Ozan, soytarı, bilge ya da çılgın. Yüreklerindeki ölü ozanın sesini bastıramaz ve *"bahar isyancıdır"* diye bağırırlardı. «Güz yasalarına boyun eğmeyeceğiz. Aşacağız duvarlarını geleceğin. Biz çok eski ve çok genç bir halkız. Kimse durduramaz ırmağını zamanın.» Üstümüzden uçuşan polen tozlarının ve kurşunların peşine takılır, güz yasalarını aşarlardı. Duvarı geçip geçemediklerini ise hiçbir zaman bilemezdik. Başucumuzda sadece suretleri kalırdı.

Keskin bakışlı gözcüler, kül yığınlarının gittikçe arttığını söylerdi.

Bir gün ülkemize garip bir yabancı geldi. Bir keşiş, bir gezgin ya da bir derviş. Yaşı belirsizdi. Ve üstünde bilinmeyen bir zamana ait giysiler. Kireç badanalı konuk evimizde, sırtını pencerenin güz ışığına yaslayarak oturdu ve su içti. Gözleri tuhaf bir ışıkla parlıyordu. İki zamanlı ölü dillerden biriyle konuşuyordu. —Ölü dillerin gelecek zamanı yoktur.— Güçlükle anladık. «Size bir sır vermeye geldim,» dedi. Kulak kesildik. «Boşuna uğraştınız bunca zaman, duvarı aşabilmek için. Ben aşmadan gittim oraya. Eski yollardan ve çok uzun sürdü. Daracık geçitlerden, uçsuz bucaksız vadilerden, su yollarının karanlıklarından geçtim. Sonunda ulaştım duvarın arkasına. Gördüklerimi sizler de bilesiniz istedim...» Durdu. Bir yudum su daha içti. Ve sözcüklerin üstüne basa basa şunları söyledi: «Orada da bir halk var. Tıpkı sizin gibi. Ve hepsi dönmüş, sizin aşmaya çalıştığınız duvara bakıyorlar...»

Yabancının sözlerini bir yargıç kararını dinler gibi sessiz dinledik. Sanki yüreğimizde gittikçe uzaklaşan nal sesleri duyuyorduk ya da konuştuğumuz dilin can çekiştiğini. Geleceğimiz diye umutla baktığımız yerdeki insanların geleceği bizdik. Korkunç bir şeydi bu. Bilincimizin tarlalarına ölü kuş tüyleri döküldü, kadınlar gözyaşlarını tutamadılar. Uzun ve şaşkın bir sessizlik oldu.

Neden sonra aramızdan biri konuştu. Gösterişsiz, herhangi biri. «Bak yabancı» dedi, «şaşırttın bizi. Umutlarımız için ön yüzü sırlı bir ayna sundun. Geriye işleyen bir saat.

Ters çevrilmiş bir eldiven, kaynağına akan bir ırmak. Oysa biz basit insanlarız. Ve ölümlü. Yaşamayı ve baharı bu yüzden severiz. Doğan her şeye inanırız. Çocuklara, güneşe, bize düşler sunan ayışığına. Sevdiğimiz kadının boynunu okşamak isteriz ve çocuklarımızın. Günü, kızarmış bir ekmek gibi tazeyken bölüşürüz ve akşamın kızıl tüyleriyle gelip sabahın yumurtaları üstüne yumuşacık oturmasını severiz. Şarap, acılarla da mayalanmış olsa sarhoş eder bizi. Ve çocuklarımıza ekilmiş toprak kadar gerçek bir gelecek bırakmak isteriz. Senin dilinde bulunmayan o sınırsız düşü. Bizi şaşırttın. Ama sana inanmıyoruz.»

O tuhaf gezgin bu sözler üstüne çekip gitmedi. Bir kuşku tohumu gibi kaldı aramızda. Kimse sevmiyor onu. Ama tıpkı güz yasaları gibi ağır ağır alıştık varlığına. Dağılan eski bir kitabın sayfaları gibi orda burda görülmesini yadırgamıyoruz. Kapıyı çaldığında belirsiz bir zamanda, bir bardak su verenler bile bulunuyor.

Ve işte yine eylül. Geleceğin duvarı önünde duruyorum, kaygılı, sabırsız. Üstümden küçük kuşku tohumları karışmış altın renkli polenler uçuşuyor. Bir türlü bastıramıyorum yüreğimdeki ozanın sesini: *"Bahar isyancıdır...*

KARDELENLER

Onların her birini ayrı ayrı anlatmak nerdeyse olanaksızdır. Çünkü hepsi birbirine benzer. Henüz cemreler bile düşmeden, kışın hükmü sürerken, sessiz kar örtüsü üstünde kimsenin beklemediği bir zamanda açarlar. O kadar güzel, diri ve narindirler ki insan ağlayabilir. Uçuk sarıdır renkleri. Titreyen iri taçyapraklarında küçük kar taneleri ışıldar. Sabahın bilinmeyen bir saatinde birden açarlar. Karanlık toprağın beyaz kabuğunu çıtırtılarla kırar, bir silkinişle kaldırırlar başlarını. Durur, şaşkınlıkla dünyamıza bakarlar. Karlı kıyılarda, uçsuz bucaksız yaylalarda, dağ göllerinin kıyılarında. Bir tavşan, bir avcı ya da nereye gittiği belirsiz bir yolcu görür onları. «Kardelenler!» der, sevinçle, «bu yıl daha da erken açtılar!» Dağınık sarı lekelere bakar bir süre. Koparmaya kıyamaz. Sabaha karşı öten ilk horozu düşünde gören çocuk gibi, bakar ve gülümser yalnızca.

Oysa bilir, akşam, kardelenlerin kısa yazgılarındaki yarısı karanlık yüzün tam ortasından geçer. Yeryüzü henüz hazır değildir onlar için ve gök kapalı. Gece, elindeki soğuk ve ağır tırpanla çoğunu biçer. Karanlıkta rüzgârın mı on-

ların mı olduğu anlaşılamayan hafif çığlıklar duyulur. Kavrulmuş yapraklarıyla savrulurlar o yana bu yana. Arkalarında, yaz kırlarından geçmiş çocukların saçlarındakine benzer bir güneş kokusu kalır.

Ayrı ayrı anlatmak olanaksız ama, birini hiç unutamıyorum. Güneydoğu Anadolu'nun kaybolmuş küçük mezralarından birinin sararmış çayırları üstünde çekirge yakalarken tanımıştım. Bir çekirge avcısı ile bir kardelen. Toprak rengi kanatlarının arasında kırmızı parlak bir zar taşıyan çekirgelerden birinin peşindeydim. Bir türlü yakalayamıyordum. Birden onu gördüm. Küçük bir tümseğin üstünde, elindeki sopaya dayanmış bana bakıyordu. Bir tavşan, bir yaban hayvanı gibi dümdüz ve merakla. On oniki yaşlarındaydı. Saçları güneşten sararmıştı. Ayaklarında büyük postallar vardı. Bir süre izledi beni. Sonra bir kedi çevikliğiyle atladı ve çekirgeyi yakalayıp bana verdi. Arkadaş olduk.

Küçük bir çobandı. Bir yıllığına büyük çobanın yanına yardımcı durmuştu. Bir eşeğinden başka kimsesi yoktu. Bütün bir yaz sonu, hemen her gün onunla dolaştık. Alıç yedik, kuş avladık, tavşan kovaladık. Uzak Akdenizden rüzgârın güz bulutlarını getirdiği bir eylül günü onunla birlikte ilk kez Karadağ'a çıktım. Koca bir dağı baştan başa karartan simsiyah kayalardan birine oturduk, aşağıda sapsarı uzanan vadiye baktık. Okullar açılmak üzereydi. Birkaç gün sonra kente gidecektim. Sopasıyla kayaların arasındaki küçük toprak parçasını karıştırdı. Ciddi bir yüzle «Ben de okula gideceğim...» dedi.

İnanmamıştım ama dediğini yapmak üzere bir gün kente geldi. Kemerli ve karanlık pencereleri, derin bir avluyu

çepeçevre saran yüksek taş duvarları ile beni hep ürküten Kürkçüyan Hanı'nda eşeğini sattı. Bir hafta süreyle her gün okula, nüfus memurluğuna, muhtara gitti geldi. Geceleri hanın, ağzına kadar arpayla dolu tozlu odalarından birinde yattı. Ama yaşı tutmadığı için onu okula almadılar. Kimsenin okula falan gitmeyi düşünmediği beş on haneli dağ köyünde küçük çoban için vakit henüz erkendi. Kentte ise çok geç. «Sınavlara dışardan girersin» dediler. Hiç sesini çıkarmadı. Bu kez eşeksiz, yayan dağlara döndü.

Ertesi yıl, bütün bir yaz boyu, akşamları sürüleri köye getirdikten sonra, lüks lambasının ışığında benimle birlikte *"alfabe"* çalıştı. Gündüzleri buluşamıyorduk. Çünkü sürüsünü her gün Karadağ'a çıkarıyordu. Tuhaf bir yalnızlık duygusuyla hatırlarım o yazı. Çekirge yakalamanın bile hiçbir tadı yoktu. Yayvan ve geniş vadi, ağustos böcekleriyle çınlıyordu.

Harman sonunda, büyük çoban, onun payını ödedi ve yerine daha yetişkin, güçlü kuvvetli, üstelik bir de eşeği olan bir delikanlı aldı. Bir sabalı vakti, uzak köylerden birinde yaşayan akrabalarının yanına gitmek üzere yola çıkmadan önce biraz ağladı. Çok az.

Elimden bir şey gelmezdi ki. İşte yine karanlık bulutlarıyla güz. Oturup günlerce düşündüm. Yeryüzünü anlamakta güçlük çekiyordum. Oysa her şey, mevsimler ve ağaçlar gibi gösterişsiz, sakin sürüp gidiyordu. Her yıl olduğu gibi koç katımını görmek için Karadağ'a çıkarken soruları unutmuştum.

Dağın ilk kara kayalarına ulaştığımızda hepimiz şaşkınlıkla çakıldık kaldık. Karadağ, kocaman bir alfabeydi sanki.

Küçük Çoban, vadiden getirdiği beyaz, yumuşak taşlarla, bütün bir yaz boyu, dağın tüm kayalarını yazmıştı. «Baba bana bal al... Al sana bal.» Yaşamımda bundan daha büyük bir kitap okumadım.

İlk yağmurlarla o defterin yazıları silindi ve ben arkadaşımdan hiç haber alamadım. Şimdi bilemiyorum, belki ilk gelen soğuk geceyle bir salgının tırpanı biçip savurmuştur onu. Belki bir uzak Alman kasabasındadır, belki de mahpus damında. Ama çok iyi bildiğim bir şey var. O da erken açan bir kardelendi. Daha niceleri gibi. Uzun bir karakışın zulmüne rağmen. Niceleri gibi dipdiri gülümseyen.

Zaten onların her birini ayrı ayrı anlatmak olanaksızdır.

ÇEVİRMEN

Bu özelliğimi ilk kez, çocukken farkettim. Evimizin avluya bakan ikinci kat odasının penceresi önünde oturmuş, garip bir olayı izliyordum. Avluda, çiçekten meyvaya dönüşmek üzere olan bir zerdali ağacı vardı. Meyvaları serçelerden korumak için dallarına örümcek ağı gibi ince bir iplik ağı gerilmişti. Ama gene de çok sayıda serçe vardı ağaçta. İçlerinden bir bölüğü, iplere ve dallara çarparak kalkıyor, yüksek avlu duvarının ortasındaki bir deliğe doğru uçuyor, delik çevresinde bir süre çırpındıktan sonra yeniden ağaca konuyordu. Tam o sırada «pat» diye bir tüfek patlıyordu yanıbaşımdan. Ağaçtaki serçelerden birinin cansız yere düştüğünü görüyordum. Ağacın yanında, elinde porselen bir tabakla, Ticaret Mahkemesi'nin yaşlı odacısı duruyordu. Düşen serçeyi alıp, usulca tabağa koyuyordu. Tabak ölü serçelerle doluydu. Karşıda, kullanılmayan ahırın karanlık kapısı önünde, elleri ceplerinde öylece duran küçük erkek kardeşim dikkatle odacıyı izliyordu.

Gökyüzü, ikindi güneşiyle aydınlık, avlu gölgeliydi. Küçük kuşların ölümü için epeyce elverişli bir saat.

Düzenli aralıklarla, serçelere, odacıya ve yanıbaşımda bir

iskemleye ters oturmuş, bir tektüfeğin gez ve arpacığından dikkatle nişan alan aile dostumuz Ticaret Mahkemesi Yargıcı'na bakıyordum. Namluyu hafifçe oynatıyor, sonra bir noktaya gelince gözlerini kısarak tetiği çekiyordu. «Pat!..» Bir serçe daha. Odacı, ölü serçeyi, olgunlaşarak düşmüş bir meyva gibi tabağa koyuyordu.

Anam kahve fincanlarını topluyordu. Sürekli hareket halindeydi. Bir yolculuğa çıkacakmış gibi. Oysa yolculuğa çıkacak olan babamdı. Onu akşam olmadan çiftliğe ulaştıracak olan at, kapıda sabırsız kişniyordu. Babam konuğun gitmesini bekliyordu. Sadece ablam, duygularını saklayamadı. Ondört yaşındaydı. Tırnaklarını kemirirken birden bağırdı: «Vuracaksanız yılanı vurun. Serçeleri niçin vuruyorsunuz?» Yargıç gözlüklerini bir an alnına kaldırdı. Ablama baktı. «Bu yezitler yarın tek çağla bırakmaz ağaçta kızım...» dedi. Serçeleri vurmaya devam etti. Bu tuhaf düğümü çözmesi için babama baktım. O, pencereden kardeşime seslendi, «Oğlum, ahırdan kolanı getir». Kardeşim sızlanarak karşılık verdi: «Ben yılandan korkuyorum. Getiremem.» Annem, «Babanı duymadın mı?» diye seslendi kardeşime, «yola çıkacak.» Sonra Yargıç'a döndü «Yoruldunuz...» «Yok canım» diye cevap verdi Yargıç, «Kalemi kırdık bir kere...» Yeniden nişan aldı. «Pat». Bir serçe daha. Konuşmaları garip bir tedirginlikle dinliyordum. Bu insanların hepsi aynı dili konuşuyorlar, ama birbirlerinin söylediklerini anlamıyorlardı. Sanki odada bir japon, bir ingiliz, bir macar, bir ispanyol vardı ve hiçbiri ötekinin dilini bilmiyordu. Bir şey yapmalıydım. Çünkü serçeler ölüp duruyordu.

Pencereye dayanmaktan uyuşan kolumu sallayarak odanın

ortasına yürüdüm. Beni bile şaşırtan yüksek bir sesle konuşmaya başladım:

«Yani ablam diyor ki, serçeler duvardaki yuvalarına gizlenmiş yılandan korktukları için ağaca konuyorlar. Serçeleri vuracağınıza o yılanı vurun. Hem serçeler kurtulsun, hem de ağaç... Babam konuğuna git diyemediği için yola çıkamıyor. Atın kolanını istemesi bu yüzden. Belki konuk anlar diye... Küçük kardeşim kolanla yılanı karıştırıyor. Bu yüzden korkuyor. Hakkı da var. Çünkü geçenlerde babam, karanlıkta kolan sanıp bir yılanı tutan birinden söz etmişti. Şimdi unuttu herhalde bunu anlattığını... Annem konuğun yorulmadığını biliyor. Bunu söylerken, artık gitseniz demek istiyor... Yargıç amca ise serçeler için verdiği idam kararından dönmeyeceğini söylemek istiyor... Odacının da hiç sesi çıkmıyor, çünkü korkuyor...»

Rahatladım ve sustum. Herkesin ne demek istediğini söylemiştim. Ama odadakilerin yüzüne bakınca bir korku doldu içime. Anlaşılan ciddi bir pot kırmıştım. Babamın durumu kurtarmak için söylediği gönül alıcı cümlelere rağmen Yargıç izin isteyip gitti.

O anda, yaptığım işin sadece bir *"çeviri"* olduğunu, kimseyi kızdırmak istemediğimi elbette anlatamadım. Çünkü açıkçası, yaptığımın ne olduğunu da iyice bilmiyordum. Özelliğimi kavramam ve adlandırmam için yılların geçmesi gerekti.

Çevirmenlik, bilinen bir iştir. Güçlükleri olduğu doğrudur. Ama, eninde sonunda, yaptığınız iş, bir dilde yazılan ya da söyleneni bir başka dile aktarmaktır. Benimki ise bambaşka bir olaydı. Aynı dili konuşan insanların söv-

lediklerini gene aynı dile çevirmek. Bana öyle geliyordu ki, evde büyüklerle küçüklerin, okulda öğretmenle öğrencilerin, sokakta köylülerle kentlilerin, ülkede yönetenlerle yönetilenlerin birbirlerini anlamaları için birinin çıkıp bir tür *"çeviri"* yapması gerekiyordu. Ve başka konularda olduğu gibi, bu konuda da sorumluluk duyuyor, hatta çoğu kez bu sorumluluğun altında eziliyordum. Gene de bir başkası üstlenmediğine göre, bu görevimi yerine getirmeliydim. Yılmak bilmez bir bağlılıkla işimi sürdürdüm.

"Çevirmenlik" görevim kimi zaman mutlu sonuçlar doğuruyordu. Beyazıt Kitaplığının avlusunda, sevgilisi delikanlıya aşktan söz etmek isterken kimya formülleri anlatan genç kızın sözlerini *"türkçeye"* çeviriyordum örneğin. Genç kız, mutluluktan bayılmış gözlerle bakıyordu bana. Ya da bir felsefe kitabını bir türlü anlayamayan arkadaşıma yeniden ve gene *"türkçe"* anlatıyordum Eflatun'un dediklerini. Bu kez anlıyor ve çok sevdiği felsefe konularında ilerliyordu. Ama kimi zaman do kolayca tahmin edebileceğiniz gibi, inanılmaz karışıklıklara, kızgınlıklara neden oluyordum.

İnsanların konuşmalarındaki ikiyüzlülükten mi kaynaklanıyordu acaba benim bu mesleğim diye düşündüğüm çok olmuştur. Bir ölçüde doğrudur bu. Ama tümüyle değil. Söylediğinin tersini düşünen birinin yüzünden maskesini sıyırmak bu anlamda bir *"çeviri"*dir elbette. Ama iki ayrı insanın, aynı sözcüğü, örneğin *"özgürlük"* ya da *"masa"* gibi biri soyut, öbürü somut iki sözcüğü tümüyle ayrı ayrı kavradıklarına da tanık oluyordum. Böyle durumlarda, elbette bir *"ikiyüzlülük"* söz konusu değildi. Ama gene de bir çeviri gerekiyordu.

Beni en çok şaşırtan olay, günün birinde, iki insanın sözlerini aynı dilde birbirine çevirirken, benim kullandığım sözlerle yeni ve *"üçüncü bir dil"* oluştuğunu görmem oldu. Çünkü eninde sonunda iki *"taraf"* arasında bulunan ben de, bir *"dil"*le konuşuyordum. Ve bu dil, öbür ikisinden farklıydı. İki insan, iki topluluk, ya da yeryüzü ile insan arasında yeniden üretilen bir dil.

Şimdi kimi zaman düşünüyorum: Acaba edebiyat denilen şey bu mu? Bu konuda bir yazı yazmayı da bu yüzden düşündüm.

On iki unutulmuş ozandılar. Ve derler ki zaman padişahı rüzgâr, onların tohumunu, nedeni bilinmez bir düşünceyle Bursa'da Koza Hanı'nın avlusuna düşürmüştü. Harcı ikindi horasanı ile karılmış batı duvarının dibine, büyük yapraklı bir dut ağacının altına. Rumî idiler ve adları bilinseydi Eşrefoğlu'ndan önce gelirlerdi ozan defterinde. Şehzadeler kentinde dünyaya gelişlerinden murad, padişah olmaları değildi. Çok kısa ömürleri boyunca hep yoksul birer kul olarak kaldılar. Çarşı esnafı onları ipek böceklerinden hiç ayırmadı.

Kimilerine göre hicri ayların on iki oluşundan, içlerinden birinin adı Recep'ti. Dibine düştükleri duvarın horasan harcına bakan kimi batınî'ler, dediler ki bu yanlıştır, her birine on iki imamdan birinin adı uygun düşer. İzmir'de mekân tutmuş bir Yahudi'nin taş baskısı *"Yıldız İlmi"* kitabı ise on iki ozanın öyküsünü Eski Ahid'de Yusuf kıssasına benzetir. O zaman en küçüklerinin adı Yusuf olmalıdır. Ne var ki bunların hepsi habercilerin bulanık rivayetleridir.

Çünkü yanmış bir giysinin küllerinden bir ipek böceğine ulaşılamaz.

Hepsi de gözlerini gülerek açtılar yeryüzüne. Tuhaf bir zamandı. Geceleri gökyüzünden sayısız kurbağa yağar ve uyku cinleri pencere pervazlarına sıralanıp gülüşerek sabaha kadar yağmurun dinmesini beklerlerdi. Daha ilk günden dünyanın gidişine şaşkınlıkla baktılar. Başkentini fillerle bir gün batıdan doğuya, bir başka gün doğudan batıya taşıyan sultanlar gördüler. Ve kanı silmek için kan ırmağının akıp geçişini. Kentin dışına nöbetçileri beklemek için başka nöbetçiler konurdu ve onları da beklemek için başka nöbetçiler. Kimse çıkamazdı dışarı ve kimse nöbetçilerin neyi beklediğini bilmezdi. Halk, başkentin yerine göre bir gün batıdan, bir gün doğudan gelecek kurtarıcının yolunu gözlerdi. Onlar da bu yüzden uyanık durdular ve uyku cinleriyle dost oldular. Sabırsızdılar, çünkü dünyanın gizi çözülmeyi bekliyordu.

Çarşı esnafı, boş durmasınlar diye ellerine birer tel ipek tutuşturdu. Hızla ördüler ipeği ve güz, horasan harçlı duvarın dibinde on iki koza buldu. İsfahan bahçelerinin uçuk kokularını satıp afyon içen acemler, İskenderiyeli köle tacirleri ve Cenova'lı gemiciler, dokumacı ustaları ile birlikte gelip baktılar on iki koza'ya. Hiçbiri şiirin örgüsünü çözemedi. Çünkü ozan ömrü kısadır ve o şiirleri örenler çoktan çıkıp gitmişlerdi. Gene de ustalar kolları sıvadılar ve on iki kozadan bir giysi yaptılar. Günün birinde bir düş güzeli, şiirin tenine dokunduğunu duysun diye.

Demir çarık demir asa, yollara düştü on iki ozan. Efes'in ve Mısır'ın yanmış kitaplıklarını, iki ırmak arasının eski kentinden arta kalan küllerini, Kaf Dağı'nın her gün

yeniden yanmakta olan kuşunu gördüler. Yeryüzünün bilgilerini bir kentten öbürüne taşıdılar. O tuhaf zamanlarda, ayışığının olduğu geceler, şiirin haritasında onların parlayan çizgileri görülürdü.

Şiirlerini o zamanlar konuşulmayan bir dilde yazdılar. Nokta bulunması gereken yerde her zaman bir soru işareti vardı. Neden yitip gidiyor aşk? Neden kararıyor çocukların gülüşü? Ölüm neden ve neden her zaman bir sultan var Nemrut Dağı'nın tepesinde? Böyle sorular olmalı çünkü bugün de o dili anlayan yok.

Bir ırmağın durmadan akıp geçişine bakarlardı, bir dikenin sararıp rüzgârla savruluşuna, bir meyvanın çürüyüşüne ve akşamdan önce ölüşüne çok renkli bir kelebeğin. Güzelliklerin geçici oluşuna kızarlardı ve zulmün kalıcılığına. Bu yüzden padişaha ve tanrıya başkaldırdılar. Nöbetçileri bekleyen nöbetçileri geçip bir gün döndüler doğdukları duvarın dibine. Kapandılar.

Nasıl şiirler yazdıklarını bilen yoktur. Der ki kimileri, onlar turna balıkları gibiydiler. Denizden ırmağa, ırmaktan kaynağa gidebilirlerdi, oturdukları yerden. Bu yüzden yaşamın gizleriyle dolu o şiirlere ulaşabilmek için gönül gözüyle uzun uzun denize bakmak gerekir. Kimilerine göre orada bir gül yaprağına yazdıkları divanı *"ateş kesilmiş sabah rüzgârı"* yakıp savurdu. Kül'le gül bu yüzden uyaklıdır. Bursalı tarihçilere göre padişaha ve tanrıya başkaldırdıklarından boğduruldular. On ikisini tek bir sandukaya koydular. Üstünü çiniyle kapladılar. Baş tarafına, İznikli bir çinici, *"usta kanı"* kırmızısıyla tarih düşürdü. Kûfi bir yazıyla. Ve Nilüfer çayının yatağını değiştirip

derine gömdüler. Sonra yeniden ırmağı geçirdiler üstlerinden.

Kimilerine göre ise, o divan bomboştu.

İşte, bu eylül gününde Bursa'nın Koza Hanı'nda ikindi horasanı ile örülmüş bir duvarın dibinde, dut ağacının altında durmuş, ipekçi çıraklarına, çok renkli dükkânlara, Uludağ'ın uzak karlarına, arap tacirlere bakarken bunları düşündüm. Unutulmuş ozanlara ulaşmanın şiirden başka yolu yoktur. Herhangi bir şiirden. Çünkü her şiirde biraz aşk vardır ve biraz isyan.

Kimbilir, belki bir gün biri, şiirler okuya okuya, unutulmuş on iki ozana ulaşır. Hattâ yaşamın gizlerine bile.

Batmak üzere olan güneş ince gövdesinin tam arkasında. Mavi örtülü masanın, açık sayfaların üstüne gölgesi düşüyor. Arkamızdaki duvar, boydan boya sarmaşıklarla kaplı. Çevredeki masaların hepsi bomboş. Kentin ve köprünün uğultusunu duyuyorum yalnızca. Yeniden eğiliyorum, okumayı sürdürüyorum.

...«Her şişman adamın içinde, mutlaka kaçıp kurtulmak isteyen zayıf bir adam vardır» diyor Brendan Behan. Burada, bu dört duvar arasında, içimdeki o öbür adamı düşünmek fırsatını buldum. İçimdeki o derin değişim isteğini. Günlük hay huyun dalgaları arasında bile hiç unutmadığım, ama gerçekleştiremediğim öbürünü. Belki her insanda vardır bu. Dışardan görünmeyen bir kalın çizgi. Yeryüzüyle, insanlarla özgür ve gözüpek ilişkiler kurmak. Ön yargısız her şeyin özüne dokunarak. Ağaçlar, kıyılar, yapılar, kentler ve tüm canlılarla durmaksızın yenilenen bir yaşam. Oysa burada, şimdi, komşu kaçakçılar koğuşunun tavla şakırtıları ve arabesk naraları arasında bir düş bile değil bütün bunlar...

Denizden gelen hafif bir esinti, masanın mavi örtüsünü şişiriyor. Ağır ağır demir alıyoruz başka ve uzak kentlere doğru. Başımı kaldırıyorum.

«Marcel Aymé'nin *La Belle Image*'ındaki Renée Cérusier'yi hatırlıyor musun?» Sorgulu gözlerle yüzüme bakıyor. «Hayır. Okumadım o kitabı. *Cérusier* vişne ağacı mı demek?» Gülüyor. Ben de gülüyorum. «Benziyor ama değil. Alçı satan adam demek. Belki de Raoul Cérusier'nin atalarından biri alçı satıcısıydı.» «Raoul.» «İşte, yüzü bir anda değişen adam. Keyifle okumuştum o kitabı. Sonraki yıllarda da sık sık düşündüm. Raoul yüzünden değil, karısı Renée yüzünden. Kadının içinde her zaman taşıdığı, günün birinde serpilip yeşermeyi bekleyen güzel bir ağaç vardı. Kocasının değişen yüzünden çok kadının içindeki o öbür kadını sevdim.»

Gülüyor. Usulca okşuyor yüzümü. «Her kadının içinde vardır o ağaç» diyor. «Ama,» diyorum, «çoğu kez tüm bir yaşam boyu baharı beklerler. Çiçeğe durmak için. Dallarının çoğu kırıktır. Geçen günleri ve mevsimleri, bir şiirin bir türlü bir araya getirilmemiş dizeleri gibi hatırlarlar. Okul çıkışı nedensiz bir kahkahayı, vişneli pastayı, ilk kez gidilen deniz kentini, dökülen ipek eteğin rüzgârla havalanışını, bir müzik cümlesini, saçlarının loş bir odayı dolduran esintisini, bir küçük kıza dokunur gibi boynunu okşayan erkek elini, mor bir geceyi, bir çocuğun gülüşünü, güzün gelişini'...»

Dupduru, bakıyor gözlerime. «Belki de budur zaten yaşamın anlamı» diyor. «Bilmiyorum. Daha niceleri gibi benim de aradığım bu.» Sessiz bir denizin yelkovan kuşla-

rı geçiyor masanın mavi örtüsünü yalayarak. Yeniden eğiliyorum okumak için.

... Tak tak tak! Avlunun duvarları üstünden görünen küçük alana bakıyorum. Yaşlı ve taştan iki adam, gene taştan bir tabutu getirip koyuyorlar alanın ortasına. Sonra üç yaşlı adam daha. Ve bir darağacı. Daha yakından görmek istiyorum olup bitenleri. Ama akşamın nöbetçileri, ağır ağır alanın perdesini kapatıyor.

Yaşam uzun süredir zorla durduruldu benim için. İçimde yol bulamayan coşkun bir suyun acısını duyuyorum. Durmadan soruyorum. Kim onlar? Ben kimim? Avluda hızla yürürken kendi geçmişime doğru uzun yolculuklara çıkıyorum. Ben değil, içimden çıkan öbürü. Benim önüm kapalı duvarlarla. O ise yürüyüp gidiyor. Tıpkı Aymé'nin Passe Muraille'ı gibi. Ne taşı umursadığı var ne de beton çelik karışımını. Dışarda, sokaklarda, kentlerde, ülkede kendi kimliğini arıyor. Aynı dili konuşan bir halkı. Ama bulamıyor. Sanki toprağın derinliklerine gömülü bir başkent'in tam üstünde oturuyoruz ve çevrede yaşlı akbabalardan başka kimsecikler yok...

Sayfayı çevirmek istiyorum. Forma henüz açılmamış. Açacak bir şey aranırken birden ince, uzun bir bıçak gelerek saplanıyor masaya. Titriyorum. «Belki de,» diyorum, «ölüm bunca yakınımızda olduğu için her an yaşamın tümünü düşünebiliyoruz. Aymé'nin o sonsuzluğa uzanan birkaç saniyede gördüğü o öbür yaşamı. Daha yakınımıza saplandıkça ölümün bıçağı, ülke karardıkça, kuşatıldıkça yaşam, insanlar iğrenç bir boyun eğişle razı oldukça olup

bitenlere, daha pırıl pırıl görüyoruz her şeyi. Artıyor içimizdeki özlem...»

Usulca dokunuyor ağzıma. Beni susturuyor. Gülümsüyor. «Gel benimle...» diyor. «Kapa gözlerini ve gel benimle...»» Denizle gökyüzü arasından süzülüp uzaklaşan bir martı gibi gittiğini görüyorum. Ağacın taze kabuğuyla diri gövdesi arasında akan özsuyuna karışarak yitiyor gözlerimden.

Birden fark ettim. Saatlerdir bir masada, dalları yüzümü okşayan bir vişne ağacının altında boşluğa bakarak oturuyorum. Önümdeki boş kâğıtlara çiçekler ve kurban edilmiş güvercinlerin tüyleri karmakarışık dökülüyor.

Bunca yakın bir zamanın böylesine birden unutulması garip değil mi? Ne Hıristaki Paşa'nın gülleri kaldı ne de cızırtılı plaklardaki tangolar. Tanrının ayaklarını boyamak için yapılmışa benzeyen, melek tasvirleriyle süslü büyük boya sandıkları akıntıya kapılıp gitti. Salacak meyhanelerinin mermer masalarına konan bembeyaz martılar bile şimdi sepya fotoğraf kâğıtları gibi uçları yanmış kanatlarıyla ağır ağır siliniyorlar gökyüzünden. Kovadaki sudan gülümseyen bulut yok. Ahşap evlerin yerinde bir avuç kül ve İstanbul, kıyıları kazınan Haliç'in dibine gömülüyor. Bir avuç altın ve suların gizlediği bir balçık yığını. Sonra onu da kazıyacaklar ve bu gizemli kent Ankara'ya benzeyecek.

Küçükçekmece yakınlarında, Marmara denizinin yaladığı Arnavut Çiftliğindeki küçük, eski evlerin birinin avlusunda Vecihi Usta'nın tek pervaneli uçak enkazına bakarak düşünüyorum. Sadık, Selahattin, Vecihi ve Mahmut Ustaları ben bile ne çabuk unuttum? Hava hafifçe bulutlu, denizde kayık görünmüyor. Gübre, biçilmiş ot ve olgun incir kokusu. Hafif bir esinti bindokuzyüzkırk mo-

deli uçağın parçalanmış brandalarını sallıyor. Lastikleri çıkarılmış, pervanesi kırık, kuyruk kanatçıklarından ikisi yok. Çevresinde tavuklar dolaşıyor ve arada sırada başlarını çevirip yıllardır uçamayan bu garip kuşa bakıyorlar. Uzanıp bana bir Bitlis sigarası veren Doğulu yeni kiracı, «nedir bu tayyare anlamadık» diyor, «askeriye gelip alacak, müzeye koyacak dediler biz de dokunmadık işte...» Gene de hoşuna gidiyor. Mahallede yalnızca onun evinin avlusunda dört kişilik bir uçak var.

Ustaların ve kentin çılgın yıllarında hiçbir şey bu kadar çabuk unutulmazdı. Hapishanelerde yalnızca bir iki şair ve romancı vardı ve hem acılarını hem de yazdıklarını herkes bilirdi. Herkes tanırdı semtlerin güzellerini, kabadayılarını, yeni çıkan şarkıları herkes birden mırıldanırdı. Büyük aşk öyküleri dilden dile dolaşır, moda dergileri olmadığı halde terziler görünmez ipliklerin ağıyla haberleşip pantolon paçalarını genişletir, daraltırlardı.

İkinci Dünya Savaşı sonrasıydı. Herbirinin yaşamı şaşırtıcı bir İstanbul öyküsü olan ustaların altın yılları.

Bu öyküler, elbette bir *"günlük düş"*ün satırlarına sığmaz. Belki bir gün bir çalışkan romancı çıkar, yazar onların da romanını. Oradaki şiiri yakalayabilir mi bilemem. Ben bu yazıyı, henüz doldurulmamış sayfalara derkenar olarak yazıyorum. Her usta için birkaç satır.

Bindokuzyüzkırklarda hepsi de gençtiler. Vecihi Usta, Kurtuluş Savaşında ölmüş bir albayın oğluydu. Üsküdarlı. Askerliği sırasında İngiltere'de bir uçak fabrikasında bir yıl eğitim görmüştü. Savaş yıllarında sınırlarımıza sığınmış bir Romen avcı uçağını hurda olarak almış, bir yıl uğra-

şarak uçurmayı başarmıştı. Yakışıklı, mavi gözlü bir adamdı. Şişli güzellerinden birine aşıktı. Uçağıyla her gün sevgilisinin evinin üstünden geçer, ona el sallardı. Sonraki yıllarda genç pilotların, sevgililerinin damları üstünden uçup fiyaka yapmaları modasını ilk başlatan odur. Şişli güzeli bir gün başkasıyla evlenip gitti.

Karayağız bir devdi Mahmut Usta. Bakırköylü. Oto tamirinde üstüne yoktu. O zamanki adıyla Miltiyadi'den bir Rum kızını sevdi. Şasisi Ford, motoru Cadillac, kaportası Mercedes bir araba ile dolaştırırdı sevgilisini. Ailesi kızı eve kapadı, o da intihar etti. Mahmut Usta çapkınlığı elden bırakmadı ama hiç de evlenmedi.

Selahattin Usta ise neşeli bir adamdı. Aslında Mostarlı idi ama Beşiktaş'ta doğmuştu. Usta bir sinema makinistiydi. Adapazarı'nda ilk sinemayı *"Selahattin Sabri Sineması"* adıyla açan odur. Anası onu, iki örgülü sarışın ve sessiz bir çerkes kızıyla evlendirdi. Çocukları olmadı ve sinema rekabetten battı. Selahattin Usta yeniden İstanbul'a geldi. Yılda bir iki gider görürdü sessiz karısını. Vecihi Ustayla birlikte bitpazarında buldukları, savaş uçaklarında mermi izlerini kaydetmeye özgü, saniyede dört yüz kare çeken bir kamerayla arada sırada film çekerdi. Tek başına seyretmek için.

Sadık Usta, Karadenizli mazbut bir tekne ustasıydı. Ayvansaray'da, üstünden büyük gemilerin burunları geçen gölgeli bir sokakta, yıllarca kırlangıçlar, martılar, yelkovan kuşları gibi tekneler yaptı. Çocuğu yoktu ama tombul, sevimli bir karısı vardı. Balat'tan Fatih'e çıkan sokaklardan birinde, eski, ahşap bir evde otururlardı. Bir kumruyla

evlenmiş bir atmacaya benzerdi Sadık Usta. Geçenlerde uçup bilinmez bir yere gitti.

Yalnız adamlardı ama keyifli ve kafa dengiydiler. Vecihi Usta tangoları severdi, iyi sirtaki yapardı Mahmut Usta. Selahattin Usta, Greta Garbo'ya tutkundu, Sadık Usta ise Hamiyet'e. Ama dördü de bahar dalı gibi açılmış salata tabaklarına, buzlu rakılara, koyu muhabbetlere bayılırlardı. İyi söverler, bir çağlayan gibi gülerlerdi. Beyoğlu'nun, anason kokulu Rum meyhanelerinden birinde tanıştılar. Sonra hiç ayrılmadılar.

Masanın üstünde, meze tabaklarının yanında nedense hep bir tutam politika olurdu. Elli öncesinde demokrattılar. Mitinglere, gösterilere, uçaklar, arabalar, teknelerle katılırlardı. Ülkede ve yeryüzünde olup biten hiçbir şey yabancı değildi onlara. Savaş taktiklerini bir kez de kendileri yaparlar, teknik buluşları bir de kendi atölyelerinde bulurlar, filmleri kendileri de bir kez daha çekerlerdi. Masalarından çiçek eksik olmazdı.

Sonra altı yedi eylül geldi. Beyoğlu'nun Rum meyhaneleri, kapılarını, arabesk birahaneler türeyinceye kadar birer ikişer kapadılar. Bindiler uçaklara, arabalara, teknelere, başka yerler aradılar.

Mahmut Usta'nın atmışlı yıllarda delikanlı yüreği durunca, Vecihi Usta, bu olayı Salacak meyhanelerinde anmayı önerdi. Salacak'tan günbatımını izlediler birkaç yaz boyu. Sonra o güzelim kıyılara borular döşenince barınamadılar.

Onların, kafa dinleyecek, muhabbeti koyulaştıracak bir tutam maydonoza iki güzel laf katacak bir köşe bulabilmek

için verdikleri inanılmaz savaşımı iyi bilirim. Çünkü o yıllarda tanıdım hepsini. Neşeli yüzlerindeki hüzün, uzaktan ufacık görünen küçük bir yağmur bulutu gölgesiydi. Belki dikkat etsem, Vecihi Bey'in İngiliz yıllarından kalma prensdögal giysisindeki o umutsuz değişimi görebilirdim.

O da ölünce, uçağa doluşup uzak kasabalara gitme şansını yitirdiler. Selahattin Ustayla Sadık Usta, Balat meyhanelerinde karar kıldılar. Ne de olsa şu İstanbul'da hâlâ gizli kalmış bir iki sokak, paylaşılacak bir iki dal dostluk vardı.

Selahattin Usta'nın, karanlık bir sinema salonunda birden ölümü de kırmadı Sadık Usta'yı. Kolay kırılmayacak kadar sertti. Ama bir gün Haliç'i de kazmaya başladılar. O da bindi bir kırlangıç tekneye, çekip bilinmez bir denize gitti.

Şimdi arada sırada, böyle kalkıp Küçükçekmece yakınlarında, bir adakağacına gider gibi, branda bezleri parçalanıp uçuşan eski uçağın yanına gidiyorum. Sonra dolaşıyorum saatlerce ıssız kıyılarda. Deniz, unutuşa başkaldıran her ateşe iyi gelir, biliyorum.

Evet evet. Bu garip görüntüyle beş yıl önce ilk kez karşılaştığım gecenin sisli sabahında nasıl hatırladıysam şimdi de aşağı yukarı öylesine canlı hatırlayabiliyorum. Düş ve gerçek arası bir görüntü. Bir dizi film gibi beş yıldır sürüyor. Başlangıçta daha sık görüyordum. Nerdeyse her gece. Sonra sonra azaldı. Ama gene de sürüyordu. Israrlı bir biçimde. Son zamanlarda ise nerdeyse unutmuştum.

Bir alan görüyordum. Sapsarı, güneş içinde. Genellikle boğa güreşi alanlarında «öğleden sonra saat beşte» görüldüğü gibi güneş ve gölge çizgisi yoktu. Tümü güneşti. «Ne kadar benziyoruz İspanyollara» diyordum sessizce, «ve İstanbul ne kadar benziyor Endülüs'e...» çünkü bu tıpkı bir corrida alanı idi ve üstelik de Taksim'di. Daha da tuhafı alanı çevreleyen ve çok eski taşlardan yapılmış surların hemen öbür yanında uçsuz bucaksız bir bozkır uzanıyordu. Belki de Mardin'ya da Harran düzü. Taşların aralıklarından yabani incirler fışkırmıştı ve yabani güvercin yuvaları farkediliyordu. Sanki alanda kimse yokmuş gibi duvarın yüzünü yalayan rüzgârı duyabiliyordum. Bakarken hafifçe ürperiyordum.

Yönetmenin adı Witold Giersz. Polonyalı bir çizgi-film ustası. *Kırmızı ve Siyah*'ı ilk kez Krakow'da görmüştüm. Birden bir pencere açılıyor, güçlü bir esinti masanın üstünde duran kırmızı ve siyah çini mürekkebi şişelerini deviriyordu.

İri, kırmızı ve siyah taneli bir yağmur gibi sapsarı alanın güneşli zeminine dökülüyordu mürekkepler. Ve şaşırtıcı bir hareket başlıyordu. Büyüklü küçüklü kırmızı boğa güreşçileri, siyah boğalar arasında. Aynı zamanda hem bir döğüştü bu, hem de bir şölen. Boğalar hınçla saldırıyor, güreşçiler kılıçlarını zarif çalımlarla parlatıyorlardı. Zaman zaman kı,kırtıcılar doluyordu alana. Siyah atların üstündeydiler ve ellerinde uzun kargılar vardı. Sarı giysilerinden ötürü alanın zemini üstünde kendileri görünmüyordu. İzleyiciler coşkundu. Şapkalarını sık sık havaya fırlatıyorlar, zaman zaman hızlarını alamayıp alana fırlıyorlardı.

Ben hemen kıyıda duruyordum. Yanımda karım, çocuklarım. Az ilerde sevgilim duruyordu, kendi ailesiyle birlikte. Sonra komşular, çalıştığım işyerinin siyah plili eteklik ve beyaz ipekli bluz giymiş düz saçlı sekreterleri. Az ilerde avukatları farkedebiliyordum. Nedense topluca duruyorlar ve ellerini kollarını sallayarak tartışıyorlardı. Teknisyenler, hatta gümrük komisyoncuları bile vardı. Hep birlikte bu tuhaf şöleni izliyorduk. Tuhaftı, çünkü tüm coşkunluğuna karşın, bir şenlikten beklenmeyecek kadar şiddetle doluydu. Sevinç, zafer, incelik, kan, öfke ve hınç bir aradaydı.

Uzaktan, gülüşüyle beni okşayan sevgilime «Korkma!»

diyordum, «sadece bir film bu...» Yüzünden bir gölge geçiyordu. «Zaten korkmuyorum. Üzülüyorum...» Oysa ben korkuyordum. Geceye ya da savaşa giden çocuklar gibi korkuyordum. Parterle sahne arasındaki görünmez sınırı aşarken duyulan korku.

Hızla bir halk karnavalına dönüşüyordu alanın görüntüsü. Bir ayine, bir sevişme törenine ya da özgürlüğün ilk günü yaşanan çılgınlığa. Dönüyordum çocuklarıma gururla, «işte böyle zamanlar yaşadık biz» diyordum, «ben gördüm bütün bunları... Sizler de mutlaka göreceksiniz.» Ama gene de tuhaf bir durumdaydım. Sanki eski bir filmden söz ediyordum, aynı zamanda onun gösterdiği gerçekliği de yaşayarak.

Çünkü hep böyle olur. Bir an gelir, kopar film. Umulmadık bir anda tutulur güneş. Gece vakitsiz iner.

İşte tam öyle oluyordu. Ağır ve karanlık bir kapak gibi iniyordu gökyüzü, alanın üstüne. Masadaki renklerin çıldırdığı paletlerin, boya ve mürekkep şişelerinin, fırçaların üstüne siyah bir örtü. İnsanlar şaşkın, kaçışıyordu, yüksek duvarların çevrelediği alanın kıyılarına doğru. Gene de çoğu kalıyordu içerde. Biz, kıyıda, kıpırdamadan duruyorduk. Hep aynı soruyu sorarak: «Niçin?»

Savaş, deprem, salgın ya da karabasan. Gerçekti, ama biz inanmadık hiçbir zaman bunlara. «Bu kadarı olamaz... Bir düş bu!» diyorduk.

Ne düşünürsek düşünelim, alanın ortasında, içinde insanlar bulunan o karanlık örtü, çağdışı bir heykel gibi duruyordu. Kentin tam orta yerinde, her gün binlerce insanın

geçtiği yerde böylesine garip bir nesnenin bulunuşuna bir türlü alışamıyorduk. Bir şeyler yapabileceklerine inandığımız her yere başvuruyorduk. Üniversitelere, basına, yetkililere. Hiçbir sonuç yoktu. Duruyor ve geçen zamanla sağlamlaşan bir beton yığını gibi meydan okuyordu hepimize.

Kimi zaman gözüpek kişiler çıkıyordu aramızdan. Bileklerine güvenerek bir ucunu kaldırmaya çalışıyorlardı örtünün. Ama o tuhaf kitle, etobur bir bitki gibi bir an açılıyor ve onları da alıyordu içine. Uzun süre kimse bir haber alamıyordu onlardan. Çevrede arada sırada gözü yaşlı, sessiz kadınlar görüyorduk. Utancımızdan bakamıyorduk onlara.

Düşün sonlarına doğru, karabasan içinde karabasan gibi daha da korkunç gelen bir sahne izliyordum. Alanın kıyısında, iri taşlardan örülmüş duvarın önünde duruyordum. Çevremde kimse yoktu. Taş aralıklarından görünen bozkır bomboştu. Rüzgâr yabani incirlerin tozlu yapraklarını hafifçe sallıyor, duvar dibinden ince bir toz bulutu kaldırıyordu. Gittikçe uzaklaşan bir ses duyuyordum. Ağıt, dua, ayin benzeri bıktırıcı bir ses. Alan ise canlıydı. İnsanlar her günkü yaşamlarını sürdürüyorlardı. Pırıl pırıl otomobiller, troleybüsler, ayakkabı boyacıları, birahaneler, gazete kulübeleri, yaya geçitleri, seyyar satıcılar her zamanki gibiydi.

Boğulur gibi bir sıkıntıyla insan yüzlerine bakıyordum. Bir şaşkınlık, bir yadırgama ifadesi bulmak için. Yoktu.

Alanın ortasını boydan boya kaplayan o karanlık kitle öylece duruyordu ve kimse dönüp bakmıyordu bile. Alışılmıştı ya da unutulmuştu. Evet evet, unutulmuştu.

İlk zamanlarda düşünüyordum, acaba bir sanrı mıydı bu? Bir hastalık mı? Şimdi pek aldırmıyorum. Çünkü ben de daha seyrek görmeye başladım bu düşü. Yakında, biliyorum, tüm «normal» ve «uysal» vatandaşlar gibi alışarak kurtulacağım bu karabasandan.

Ama gene de bir kaygı yok değil içimde. Herkes unuttuğunda kim hatırlayacak o örtünün altındakileri?

Küçük, çamağacından masa lambasının hemen ardındaki açık pencereden, baharın gelişine bakıyordu. Güneşli fırtınalar, bulutlu çiçeklerle yüklü çılgın günlerin. Ellerini masaya dayamış, gergin, öylece duruyordu. Tropik ağaçlarla kaplı karmakarışık bir delta'nın kıyısında pusmuş bir yaban hayvanı gibi. Korku içinde. Göremediği avını kaçırma korkusu. Ya da ilk sıçrayışta, üstüne çoktan atılmış bir ağın ilmeklerine dolaşarak uzun bir tutsaklığa yakalanmak. Çok derinden bir itilimle, zaman zaman ürperiyordu gergin kasları. Dur! Ama nereye kadar? Şiddetle duyuyordu bir gücü kullanamamanın acısını.

İşte eylülden beri, yalnızca kendine ait olan, sınırları, yolları, işaretleri yok edilmiş bir ormanın soğuk, ıslak ve karanlık ülkesinde dolaşıyordu. Tembel ve uykulu. Yalnızca kendine ait olan bir yaşam sürdürüyordu. Benliğinin gizli haritasını kavramaya çalışarak. Orada derin ve karanlık çukurlar, kaynağı ve ağzı belirsiz ırmaklar, bilincinin sisli bulutlarını acıtan tepeler ve ağaçlar görüyordu. Ama bir türlü bilemiyordu, kendisine ait olmanın dışında ne anlama geliyordu bütün bunlar? Daldıkça benliğinin içine, yollar daha da karışıyordu. Bilincinin tavanarasında,

şimdi hiçbir anlamı bulunmayan eşyalar arasında dolaşıyor ve bir gizi arıyordu. Ama gömülüyordu aradıkça o gizin içine ve üstünü unutuşun sarmaşıkları örtüyordu ve herkes unutuyordu onu. Kalabalık içinde bile yalnız bir hintli gibi.

Gerçekten ne kadar az sorulur bu soru! Kimim ben? Soruyor ve yanıtını bulamıyordu. Yeryüzünün bilgileri, insan benliğinin derin sularını karıştıran kitaplar ve hiç bir peygamber yardımcı olamıyordu ona. Yaşadığını aracısız bilmek istiyordu. Kendi gözüyle, bir başkasına bakar gibi ve tümüyle kavrayarak. Diyordu ki okul sırasına kollarını dayamış, dalgın bir çocuk, «nasıl olurdu acaba başkalarının bilincinden geçenleri kendiminkiler gibi bilme gücüm olsaydı?» On kez katlanabilen bir marangoz metresi, ekvator kuşağının kırk binde biridir. Ama nereden geçiyordu onun ekvator kuşağı? Mümkün mü hem ölçen hem de ölçülen olmak?

Dil, durgun ve derin bir suyun aynası gibi yalnızca kendi bildiklerini gösteriyordu ona. Pencerenin ince ses tellerinden dokunmuş tülüne dilin işlediği tuhaf bir manzaraydı yaşam. Yalnızca kendi ormanına ait düşsel ağaçlar ve belli belirsiz ırmak kıyısı. Dilsiz konuşmak istiyordu kendi kendisiyle. Aynaya bakmadan görmek kendi toprağını. Aralamak dilin perdelerini. Ama korkuyordu işte. Sanki açsa perdeleri ve aynasını pencerenin, karanlık bir boşluk dolacaktı içeriye. Dilin örtüsü altında varolmayan yeryüzü.

Uzun bir kış geçmişti. Geçmişin tüm izlerini silen kar. Şimdi kendini yeniden tanımlıyordu. Başarabilirse. Dışar-

dan hiçbir şeyin belli olmadığını biliyordu. Sınırları çizilmiş bir yüz, tınısı saptanmış bir ses, herkesin konuştuğu bir dil. Ama içinde sonsuz bir belirsizlik duygusu. Özgürlük gibi. Ama kimin?

Uzak gök gürültüleri duydu birden. Yağmur kokusu. Gökyüzü ve leylaklar hızla değişiyordu. Kasları gerildi. Kapadı gözlerini, kıyıdaki yaban hayvanına seslendi: «Kalk!» Onun, uykulu gözlerini açarak, kulaklarını diktiğini gördü. Kalktığını, bir sıçrayışta suyun öbür yakasına geçtiğini. Yabancı bir toprağa. Benim değil, *sen*'in toprağına. Üstüne hiç bir ağ düşmedi ve dil, umulmayacak kadar saydamlaştı.

Kitabı kapadı. Küçük, çamağacından lambayı söndürdü. Sessizce sokağa çıktı. Bahar geliyordu, güneşli fırtınalar, bulutlu çiçekler... ve başka insanlarla birlikte. Korkuyu düşünmemek için ve yaşamak için *sen*'i, öbür insanların arasına karıştı. Herhangi biri gibi.

BİR DOĞU HÜKÜMDARI İÇİN MEZAR YAZITI

Çerçevede nerdeyse günün her saatinde görünen resmi, ağır ağır bir kabartmaya dönüşüyor. Acımasız, donuk ve keskin yüz hatları granit ya da Paros mermerine oyulmuş gibi. Anıtsal ve ölümsüz bir zamana hazırlanıyor. Ve karanlık gökyüzünün kapağı, uçsuz bucaksız bir mezarlığa dönüştürdüğü mülkünün üstüne kapanıyor. Artık onun için bir yazıt hazırlamanın zamanıdır.

Bundan yüz yıl önce, Sayda'nın doğusunda Ayaâ Mezrasında yoksul bir köylü, Mehmet Şerif, bahçe kuyusunun dibinde bir sarayla karşılaşmasaydı bu gizemli öykü başka bir yazıtla noktalanırdı. Ama o gün başlayan serüven, onunla benim yazgımı, Kaptan Achab'la *Moby Dick*'i birleştiren okyanus gibi aynı karanlık sularda bir araya getirdi.

Kanlı ve despot Satrap'lardan birinin lahdi yüzünden. Baştan alalım: 1887 yılının kuru ve bulutlu bir şubat gününde Mehmet Şerif, bahçesindeki kuyuya eğildi ve dibinde bir saray gördü. 24 Mart günü Suriye Vilâyeti Mühendisi, yaptığı incelemenin raporunu İstanbul'a gönderdi. Ressam Osman Hamdi Bey 18 Nisan'da yola çıktı ve on iki

gün sonra kuyunun dibinde bir saray değil, ama iki bin beş yüz yıllık *Sayda Kırallar Mezarlığı*'nı buldu. Toprağın derinliklerine gömülü yedi salonun yalnızca yedincisi tavana kadar suyla doluydu. Satrap Lahdi, sırtındaki mermer yüzgeçlerle binlerce yıl, büyük bir balık gibi karanlık sularda yüzmüştü.

Bu gizemli ve güzel mezarla ilk kez karşılaştığımda henüz öğrenciydim. Bütün eşsiz güzellikler gibi ilk bakışta dikkati çekmiyordu. Yerli ve yabancı gezginler İskender ve Likya Lahidlerinin çevresinde toplanıyor, Satrap Lahdine ise şöyle bir göz atıp geçiyorlardı. Bense, bugün de açıklayamadığım bir nedenle önce onun bulunduğu salona yürüdüm ve ilk görüntüyle çakılıp kaldım.

Bugünkü gibi aklımda: Lahidlere uysun diye antik üslupta yapılmış müze binasının yüksek pencerelerinden hafif bir ışık düşüyordu. Tam atların üzerine. Dördü arabaya koşulu, biri serbest atlar, ince toynakları, gergin ve kemikli çeneleri, çekik karınlarıyla olağanüstü güzeldiler. Satrap, ava hazırlanıyordu. Süslü bir tahtta oturuyor, en sağdaki seyise, serbest atı yanına getirmesini emrediyordu. Sol elinde uzun bir kırallık asası vardı. Atı gösteren sağ eli ise kırılmıştı, dirsekten ötesi yoktu.

Satrap'ın yüzü iyice seçilemiyordu. Sular ve zaman, sert Paros mermerini biraz aşındırmıştı. Ama ben gene de bu yüzün, acımasız, donuk ve keskin olduğunu biliyordum. Buna karşılık kölelerin ve seyislerin hatları, İyonya üslubuna uygun olarak yumuşak ve zarifti. Bu yüzden birçok bilgin onları kadın sanmıştı.

Lahdin öbür yüzü bir av sahnesini canlandırıyordu. Yerde

vurulmuş çırpınan bir geyik ve az ilerde saldırmaya hazırlanan bir pars. Satrap, elindeki uzun kargıyla parsı nişanlıyordu. Atlar bu kanlı vuruşmadan ürkmüş, şaha kalkmışlardı. Birinin binicisi yere düşmüş, uçar gibi sürükleniyordu. Bu yabansı ve ilkel av öylesine canlıydı ki gözlerim mermerin aralıklarından sızan kanı aradı. Oysa ölüm, öbür yüzde, lahdin küçük yüzlerinden birindeki şölen sahnesindeydi. Benim için yıllar süren bir ilginin kaynağı olan o tuhaf şölende.

Ne şöleniydi bu? Satrap'ı yücelten, onun yüce kişiliğini bir şenlikle kutlayan, kadınlarının ve kölelerinin onu ne kadar sevdiklerini anlatan bir tören görüntüsü müydü... yoksa ölüm ziyafeti mi? Bu kabartma ölümü simgeliyorsa, Hades'in, yani cehennemin kapısını bekleyen köpek nerdeydi?

Yıllar sonra bir gün bir kitaplıkta *Mendel Katalogu* ile karşılaştım. Büyük bilgin, inanılmaz bir incelikle anlatıyordu Satrap Lahdini. Şölen yüzü için bir Asur tableti'nden esinlenmişti. «Peiser'in okuduğu bu tablet, sanki bu kabartmayı açıklamak için yazılmış» diyordu.

«...birinci mabeyinci
duruyor karşıda hizmet için;
örtüsünü sofranın,
kirlenmiş örtüsünü alıyor
ve bir yenişini seriyor.
Vazoyu tutan bir mabeyinci
suyla ayakta duruyor...
kaldırıyor suyu,
döküyor suyu, su onun
ellerine yayılsın diye...»

Kanlı avını kutluyor ve ellerini yıkayıp tertemiz oluyordu Satrap.

Aradan gene yıllar geçti. Uzun süre gitmedim Arkeoloji Müzesine. Ama kurtulamadım Satrap'lardan. Duvarlarında nice ülkenin, gazetelerinde, televizyonlarında yeni acımasız, donuk ve keskin yüzler görüyordum. Kırallar, Şah'lar, diktatörler. Yüzleri ağır ağır bir kabartmaya dönüşüyordu. Birer anıt olduklarında, ellerini uşaklarının döktüğü suyla yıkayıp toprak altındaki saraylarına çekiliyorlardı. Ve köpeklerin bunca bol olduğu yeryüzünde, cehennemin kapısını onlar için aralayacak bir mühür bulunamıyordu. Tanrım, bunca güzel bir lahdi yapabilen o büyük sanatçı, nasıl unuttu şölenin bir köşesine bir de köpek koymayı?

Geçenlerde bunun, tümüyle benim hatam olduğunu anladım. Bir okur yazar olduğum halde, eksik okumuştum kitabı. Satrap'ı bol bol düşünmüş, ama ona bir mezar hazırlayan sanatçıyı unutmuştum. Açtım yeniden *Mendel Katalogu*'nu. 44'üncü sayfanın alttan bir önceki paragrafı şöyle başlıyordu:

«*Lahid, sanatçısı tarafından renkli olarak yapılmıştı. Zamanla ve özellikle suların etkisiyle uçup gitmişti bu renkler. Bu nedenle şölen sahnesindeki masanın altında, fotoğraflarda bile görülebilen lekenin ne olduğu ilk bakışta anlaşılamayacaktır. Konturları iyice belirsizdir bu lekenin. Ama dikkatle bakıldığında, bunun, lahdin zeminine boyanmış bir köpek olduğu apaçık görülür...*»»

Bol güneşli bir eylül gününde yeniden gittim müzeye. Gene bir ikindi ışığı düşüyordu lahdin üzerine. Ama za-

man dönmüş olmalı ki bu kez atların değil, renkleri uçup gitmiş köpeğin başını aydınlatıyordu güneş. Sarı, sevimli bir hayvanın başıydı. Paros mermerinden bir başyapıt çıkaran o ölümlü yontucunun dostu olan köpek. Sanatçı, Satrap için ağır, mermerden bir ölüm hazırlamıştı. Bir daha çıkmasın diye. Kendi imzasını ise günün birinde uçup gideceğini bilerek atmıştı. Bir ölümlü gibi.

Şimdi bu yazının altına bir köpek resmi çizilemeyeceğine göre, bu iş bir ressama düşer diye düşünüyorum. Belki de çoktan çizilmiştir.

İsa'dan sonra 115 yılının 18 Eylül günü, yani yeryüzünün alacakaranlığında, Romalı komutanlardan biri, küçük ordusuyla Fırat kıyısında bir düzlükte konakladı. Aynı günlerde İmparator Traianus Edessa'yı kuşatıyordu. Gökyüzünde büyük bir ay vardı ve yorgun askerler derin bir uykuya daldılar. Romalı komutanı uyku tutmadı. Kalktı, olgun üzümlerle yüklü bağ kütükleri ile ırmağı ayıran çakıllı kıyıda uzun süre yürüdü. Romalı düşünür ve ozan Euphrates'ten dizeler mırıldanıyordu. O çağlarda bir komutanın şiir düşünmesi tuhaf değildi. Euphrates yedi yıl önce kendi isteği ile ve İmparatordan izin alarak canına kıymıştı ama işte ona adını veren ırmak ve onun kıyısında şiir ölümsüzlüğe akıp gidiyordu. Bir an durdu ve ırmağın öbür yakasına baktı. Ay ışığında parlayan uçsuz bucaksız yeni ülkeler. Yazgının ve ırmağın sınırına gelmişti. Suyun sesiyle ta uzak denizlere ulaşan derin düşlere daldı.

Önce anlayamadı, düşün belirsiz sınırlarını mı geçmişti yoksa değişimlerin tanrısı ay, ona bir oyun mu oynuyordu? Ama gözlerinin gördüğü gerçekti. Karşıda bembeyaz

bir kent yükseliyordu. Irmak tanrısının köpüklü atlarının çektiği büyük bir yelkenli gibi. «Vaşukaani!» diye mırıldandı Komutan. Atı evcilleştiren barbar kavimlerin en eskisi Hurri'lerin bin yıldır yeri bilinmeyen kayıp başkenti. Fetih kartallarının bin yıldır peşinden uçtukları beyaz güvercin, çöllerde yiten orduların düşlerindeki deniz, gözüpek gemicilerin sisler içinde aradıkları cennet, ayışığı ülkesinin başkenti: Vaşukaani.

Sessizce soyundu komutan. Ağır zırhını ve kılıcını sandallarının ve giysilerinin üstüne koydu. Fırat'ın serin sularına daldı. Akıntıyı ve suyun pırıltılarını keserek öbür kıyıya yaklaştıkça şaşkınlığı ve sevinci arttı. Bir gerçekti gördüğü. Silkindi, çıktı. Alçak surları aştı ve kente girdi. Mermer sokaklar masmavi bir uykuda yüzüyordu. Depremlerle deniz dibine göçen batık Myra kentleri gibi. Kimsecikler yoktu ortalıkta. Barış ya da suskunluk. Başıboş atlar dolaşıyordu küçük alanlarda. Havada koyu yeşil ve acı defne yapraklarının kokusu. Ve sakız ağaçlarının.

Kentin en yüksek yerindeki ay tanrısı tapınağına doğru yürüdü.

Sin tapınağının tek rahibesi olan genç kadın, büyük sunağın önünde diz çökmüş, gökyüzüne bakıyor ve soğuk yaratıcıya kendini adıyordu. Saçları yeşil yosunlar gibiydi. Yüzü duru ve aydınlık. Genç ve çıplak tenini büyük yapraklar örtüyordu. Elinde kutsal şarapla dolu gümüş bir kadeh. «Doğa kırar umutları, yazgı değişir ve tanrı yukardan bakar tüm olup bitenlere...» Genç kadın şarap kupasını uzattı tanrıya. Gözleri şaşkınlıkla iri iri açıldı. İşte tanrı önünde duruyordu. Çırılçıplaktı. Esmer derisinde

alacakaranlığın çiğleri parlıyordu. Kupayı aldı. Doğu toprağının sayısız lezzetleriyle yüklü koyu şarabı içti ve gülümsedi. Genç kadın sessizce sunmadan önce kendini, bilinmeyen bir dilde iki sözcük mırıldandı.

Ay, alçak tepelerin ardında kayboluncaya kadar sunağın önünde seviştiler.

Romalı komutan, askerlerinin yanına döner dönmez Suriyeli kölelerin en bilgesini çağırttı. Genç kadının mırıldandığı iki sözcüğün anlamını sordu. Yaşlı köle bir süre düşündü, sonra, «Bizi kurtar! demek olmalı» dedi, «Arami dilinde söylenmiş bir sözdür...»

«Bizi kurtar!» Bu iki sözcük, çatallı bir doğu kılıcı gibi yüreğine dokundu Komutanın. Kente elini kolunu sallayarak giremeyeceğini anladı. Bir gecede doğan hırslı özlem, bedeninin tümünü fethetmiş, kendi yurdu gibi oturmuştu oraya. Askerlerine emir verdi, kuşatma başladı.

Tam on yıl sürdü kuşatma. Kent, inanılmaz bir inatla direndi. Ne Yahudiye'de Simon ve taraftarları, ne de Edessa'da Abgar Prensleri böylesine direnmemişlerdi Roma ordularına. O sessiz ve evcil atların dolaştığı sokakların alçak duvarlarından oklar yağıyor, yazın alev topları, kışın bitmez tükenmez kar yığınları yolları kesiyordu. Tüm kuşatma biçimlerini denedi Komutan. Cepheden görkemli hücumlar düzenledi, gizli tüneller kazdırdı toprağın altından, karışık dış kale yollarının haritasını yaptırdı, bir süre uzaklaşıp birden kuşatarak şaşırtmaca verdi, boşuna. Yıllar geçiyor, Komutanın bu düş kentine tutkusu artarken ordusu ağır ağır eriyordu.

Doğulu barbarların kentini içten fethetmeyi düşündü. Kentin bilge kişilerine elçiler yolladı gizlice. Roma uygarlığının üstünlüklerini anlattı elçiler. Felsefe ve şiir kitapları götürdüler, Latin dilinin inceliklerini öğrettiler. Barbarlar, yeni bilgileri bir sünger gibi özümlediler. Ama bütün bunlar, kapıların açılmasına yetmedi.

Üstelik Komutan, askerleri azaldıkça kentin yakınlarına bile yaklaşamaz olmuştu. Arada sırada cesur bir Roma garnizonu surları yararak kente giriyordu. Duvarların ardında, günler süren bir boğuşmanın sesleri yankılanıyordu. Sonra sessizlik. Gidenlerden hiçbiri geri dönmüyordu.

Milattan sonra 125 yılının gene bir güz gecesi, Romalı Komutan, düşlerinin kentine girdi. Gene kocaman bir ay vardı gökyüzünde ve yeryüzünde kimsecikler yoktu. Küçük ordusundan bir tek asker bile kalmamıştı. Yıllardır Fırat, ölü savaşçıları uzak denizlere sürüklüyordu. Zırhı yırtılmış, sandalları parçalanmış, sakalları uzamıştı Komutanın. Yorgun ve umutsuz, yanıp yıkılmış sokaklardan geçti, tapınağa doğru yürüdü. Barbarlar ölmüşlerdi ve sakin atlar şimdi uzak ovalardaydılar.

Doğa kırmıştı işte umutları, yazgı değişmişti ve tanrı...

Yıkılmış tapınağın kırık altarı önünde ağlayan genç kadın bir an başını kaldırdı. Karşısında ayışığında parlayan eski zırhıyla Romalı bir asker gördü. «İşte geldim» dedi Komutan. Rahibe uzun uzun baktı ona ve Latince, «Neye yarar?» dedi, «kurtarılacak bir kent kalmadı ki» Sonra sessizce uzaklaştı oradan. Arkasında acı, koyu yeşil bir defne kokusu bırakarak.

Hurri'lerin yitik başkenti Vaşukaani, pek yakında, sonsuza dek Fırat'ın suları altında kalacak. Ve hiçbir arkeolog anlayamayacak barbarların ay tapınağının altarı önünde bir Romalı asker heykelinin ne işi var?

Adı Yunus'tu ve yoksuldu. Otuz dokuz gündür çile çektiği taş odada, kırkıncı gün öğleye doğru canı esridi ve garip bir düş gördü. Baba, ermiş ya da tanrı kılığında bir ihtiyar, kızgın gözlerle ona baktı ve ufkun ta ötesine savurdu elindeki asa'yı Sonra eliyle bilinmez bir yeri gösterdi, "Oraya git" diye bağırdı. O ise gençti. Bir ağaç, bir köpek, bir yol eri ya da bir mecnun. Dümdüz, sınırsız ve çorak bir toprağa köklerini salmış, suyu arayan yapayalnız bir dağdağan ağacı. Nerden çıktığı belli olmayan bir rüzgâr esti, asa'nın uçup gittiği yöne doğru. Söktü inatçı köklerini ağacın ve dağdağan, yaz sonlarının kuru devedikeni toplarından biri gibi savrularak uzun bir yolculuğa çıktı. Ya da bir köpek. Gözleri bir tohum gibi esmerdi ve en küçüğüydü yedi uyurların. Bir mağaraya dalar gibi daldı yola, kırık bir kemik parçası gibi uçan asa'nın peşinden. Yol eri inançlıydı ve başkaldırıyordu yeryüzüne. Sessizce demirden çarıklar geçirdi ayağına, gözlerini yola dikti. Vakit henüz sabahtı ve mecnun, geceye ulaşmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Aşkın yolu birdir.

Yunus, *"Uzun ince bir yolda"* kırk gün ya da kırk yıl yü-

rüdü. Yolla ilgisi görece olan zaman, göz açıp kapayıncaya kadar geçip gitti. Bir gün yol bitti ve Yunus, asa'nın düştüğü yerde, zamanı ikiye bölen büyük bir aynayla karşılaştı.

Mutlaka bir aynaydı bu, çünkü ağaç, orada kurak toprağa kök salmaya çalışan yalnız bir dağdağan gördü. Köpek, ölümün habercisi ve bekçisi bir köpekle karşılaştı. Yol eri, uzayıp giden yolun, geldiği yoldan başka bir şey olmadığını. Mecnun, gecenin sevgili saçları yerine kendi yüzünü gördü. Bir acı ve şaşkınlıkla uzun süre durdu yolcular ölümün kıyısında. Bütün bir yaşamı yansıtan ölüm, onlara uzun ve yorucu bir yoldan başka hiçbir şey göstermiyordu. Bir de kendi yüzlerini. Yapayalnızdılar.

Yunus, ter içinde uyandı bu ürkütücü düşten. Çile odasının yüksek ve küçük penceresinden vuran güneş, duvardaki güherçile tabakasını aydınlatıyordu. Toprak zemin loştu ve toprak testide su kalmamıştı. Bir an, «zararı yok» diye düşündü, «nasıl olsa sonuna vardım. Yarın akacak nasıl olsa geleceğin çeşmeleri.» Ama gördüğü düş, umutlarınm kaynağını bir bıçakla kesti. Karanlıkta bir ayna gibi parladı düşsel bıçak. Bir an düşünceli bir yüz, boş bir toprak testi ve gölgeli duvarları göstererek. Günlerdir bir çelik parçası gibi su verdiği inanç, kırılıyor, parçalanıyordu. Gördüğü şeyin yalnızca bir düş olduğunu düşünerek avunmaya çalıştı. Ama bir gerçeğin düşte görülmüş olması neyi değiştirirdi? Baba ve oğul, ermiş ve şeytan, tanrı ve yok edici melek birbirine karışıyordu. Rûm'un yıkılmış kiliseleri gibi. İznik ve İskenderiye.

Peki ne yapmalı? Zaman, kendi hızıyla yarışıyordu. Bir

karar vermeliydi. Baştan başlamak? «Neye yarar?» diye düşündü. «Daha doğru bir yol bilmiyorum ve nasıl olsa her yol ölüme ulaşacak.» Belki de geriye dönülebilirdi ama bu bir *"boşunalığı"* ikiye katlamak, iki kez yaşamak değil mi?

Sonunda düşünmeye ve karar vermemeye karar verdi. O ikindi uyanıklığının dere yatağından hangi suların geçtiğini kimse bilmiyor. Uzun değilse bile derin düşünce saatleri. Güneş henüz batmadan Yunus, onun son ışıklarıyla yaktı çile yıllarının anılarını. Günün dolmasını beklemedi. Kapıyı açtı, eşikte durarak yüzünü akşamüstü serinliğiyle yıkadı. Yeni ve dikişsiz bir gömlek geçirdi eğnine, kefene benzeyen ama gerçekte bir kundak olan. Bir yol aramaksızın baktı yeryüzüne.

Hem sakin, hem canlıydı her şey. Hem yoksul hem zengin. Yaşlı adamlar güneşte ısınmış duvarların önünde oturuyorlardı ve çocuklar topaçlar gibi fırdönüyorlardı ortalıkta. Berberler gevezelik ediyorlardı, saraçlar ise suskun, çalışıyorlardı. Kadınlar saçlarını tarıyorlardı ince dişli kemik ve oymalı taraklarla ve çocuklarının bir ayna olmayan sırsız yüzlerine bakarak. Ölen bir yaşlının beyaz saçları sınırı geçilen kışın karları gibi uzaklaşıyordu sessizce. Çünkü artık bahardı. Şu nisan günleri gibi. Ezilen otların kokusu öylesine güçlüydü ki, postallar görünmez oluyordu kokudan.

Yaşlı sultan gene oturuyordu tahtında, ama bahar bastırıyordu tüm çürüyen şeylerin kokusunu. Gökyüzünün okyanusuna korkusuzca açılan bir kırlangıcı uzun süre gözleriyle izledi.

Sonra birden, tekke'nin taş duvarına dayalı o büyük ve tuhaf gereçleri gördü. Bir yaba, bir tırmık, bir kürek, bir büyük dibek. Tahta ve kocaman dişli gereçlerden birini aldı, bir an ona dayandı ve «Miskin Yunus» diye seslendi kendi kendine, «tarikatın kıyısında bir tarla bulunduğunu nicedir unutmuştun.»

"Bana rahmet yerden yağar" diyen yoksulun öyküsü böyle başladı.

DOĞU I

Hüzün ve pırıltı. Solgun renkleriyle eski yapının sararmış taşlarını bozkıra bağlayan bir acem halısının kıyısına nasılsa yuvarlanmış ışıltılı bir kömür parçası gibi, bir erkek çocuk. İlerde yakılmak üzere. Her şeye aynı merakla bakıyor. Yüz yıllık taş konağın ikindi güneşiyle aydınlanan cephesindeki karanlık ve küçük pencerelere, duvarın dibinde tek mor gülüyle başlı başına bir bahçe oluşturan fidana, gülün altında bir yastığa dayanmış, elindeki eski kitabı karıştıran yaşlı Derebeyi'ne, ona bir kadeh rakı sunup el bağlayan genç alevi gelinine, sessizce tütün saran gür bıyıklı avşar kocalarına ve silahlı arap devecilere. Bu küçük ve serin vaha'nın iki adım ötesi derin, ıssız bozkır.

Güneydoğu'da kil rengi düzlüğe bir kertenkele gibi yapışmış uzak ve yitik mezralardan birinde yaşlı Amcam, her ikindi gül fidanının altına oturur ve çok yıpranmış elyazması bir kitaptan Hayyam'ın rubailerini okurdu. Farsça mırıldandığı her dörtlüğü bana yüksek sesle çevirirdi. Bir şey anlayıp anlamadığımı bir süre denetler, sonra rakısından bir yudum alırdı. Yüzü hafifçe karışırdı birden. Gözlerine yaşlar dolunca anlardım. Kendi eliyle dikip büyüttüğü,

yıllarca her gün suladığı, ve gene bir gün kendi elleriyle kesip yok ettiği köyün tek dut ağacı vardı dalıp gittiği yerde. Orada, bilinmez hangi nedenle, bir seher vakti kendini bir dala asan delikanlı oğlunu görürdü. Uzun uzun bakardı o boşluğa. Artık varolmayan ağacın yapraklarından gelen belirsiz bir esinti gri gözlerindeki yaşları kurutup onlara bir beton rengi verinceye kadar. Sonra yeniden elindeki kitaba dönerdi.

Bir hiçlik ve toprak duygusuydu Amcam'ın okuduğu Hayyam rubailerinden bana yansıyan. Güneş altında belli belirsiz kımıldayan topraktan kil rengi ağaçlar, insanlar ve hayvanlar oluşur gene toprağa dönerlerdi. Amcam'ın ağır ağır topraktan bir heykele dönüştüğünü düşünürdüm. Böylece oğluna ve onun doğum gününde diktiği dut ağacına kavuşur, ruhu sessiz bir avuntu bulurdu. Öylesine uçsuz bucaksızdı ki bozkır, geceleri yaklaşan gökyüzünde Hayyam'ın bir ömür boyu gözlediği yıldızlar öylesine sayısızdı ki ve öylesine bir örnek geçip giderdi ki mevsimler, bizim yaşamımız bu sonsuzluk içinde bir hiç bile değildi. Bir çakıl parçası bile değildim kum saatini tıkayan. Bir toprak testi, bir avuç kil bile.

Yaşlı Derebeyi, küçük çocuğa, «Zamanın bahrinde bir gün kuşkular ortasında kalırsan» dedi, «geriye dön ve telaş etmeden yüz. İnsan ömrü fanidir ve kısa. Kimse atalarının toprağından fazla uzaklaşamaz. Orada yakın, bağışlayıcı ve müşfik bir sahil bulacaksın...»

Onu dinlemedim. Amcam'ın her gün kendine yönelen bir yolcu gibi dalıp gittiği acem halısının labirentlerinden kurtulmak istiyordum. Bozkırı tozlu bir yaprak gibi titre-

ten gizli şiddetten. Yoksul köylülerle haki jandarmaların birbirleriyle giysi değiştirip oynadıkları sessiz ve kanlı oyunlardan. Kıl, tezek ve kuru toprak kokusundan. Gittikçe küçülüp yok olma duygusundan.

Zaman, nasılsa yeryüzüne inmiş bir bulut gibi tenime sürünerek geçerken yalnızca kendime ait bir yol bulmaya çalıştım. Bir çıkış yolu. Batı, bize çok uzak ve geçit vermez dağların duvarlarıyla kapalıydı. Ardında kitap sayfalarıyla uçuşan denizler, kentler, ülkeler. İpek ve baharat yollarını rüzgâr çoktan silip yoketmişti. Hanlar ıssızdı. Rehber yoktu ve zaten olsa da ben peşinden gitmezdim. Yeniyetme, Baba Tapduk'un bilinmeze savurduğu asa gibi, bir gün uzun bir yolculuğa çıktı. *Doğu*'ya. Bir düşün peşindeydi ve üstelik o düşün ne olduğunu da bilmiyordu.

Yıllar süren gizemli bir doğu masalıdır bu. Anlatılması uzun sürer ve ayrıca yararsızdır. Kim ilgilenir masallarla, çocuklardan başka? Kim merak eder, niçin lale sularıyla her gün yıkandığını İsfahan sokaklarının? Yaşlı Hafız, yeryüzünün en büyük mücevherini sonunda kime sattı Şiraz'da? Niçin Tebriz'de güneş, dağların tepesinden de önce rüzgârla sallanan bir kamışa vurur? Rey'de bir nakkaş, şarap testisinin üstüne yaşlı bir adama şarap sunan ve elinde mavi gündüz safası tutan genç kadını çizerken resimdeki testinin de üstüne içiçe aynı resimleri sonuna kadar nasıl nakışlar?

Bütün bu meraklı öyküleri yaşadı Yeniyetme. Adı İran olan o söz ülkesinin dağlarından, vadilerinden, ırmaklarından geçti ve sonunda bir başka ülkeye ulaştı: Hindistan. Orada, Benares'te, tıpkı *Butimar kuşu* gibi, ırmak kıyısına

oturmuş, bir gün suların kuruyacağını düşünerek tasalanan ve bu yüzden susuzluktan ölmek üzere olan bir adamla karşılaştı. Adamın adı Sadık Hidayet'ti.

*"Kör Baykuş"*u okuduğumda Sadık Hidayet, Paris'te intihar etmişti. Bir ölüm duygusuyla çeviriyordum sayfaları. Bir nakkaş'ın öyküsüydü anlatılan. Romanın kahramanı, kendisi doğduğu gün bir testiye doldurulan şarabı almak üzere rafa uzanıyor ve düşsel bir pencereden bir ırmak kıyısını görüyordu. Yaşlı bir adama şarap sunan ve öbür elinde mavi bir gündüz safası tutan çok güzel bir kız.

Yaşamımda ilk ve son kez bir intihar önsezisiyle sarsıldım. İşte başladığım yere dönmüştüm. Bir acem halısının üstünde, sessiz bir bozkırın kıyısında, genç bir gelin Amcam'a bir kadeh uzatıyordu. Amcam ise ilerde bir yere bakıyordu: Artık varolmayan dut ağacına.

O gün, yıllar süren bir doğu öyküsünün ilk cildini, bir daha açmamak üzere kapadım. Sözlerin pırıltısı ve hüznüyle dolu *Hafız Divanı*'nı.

DOĞU II

Tren hareket etmek üzereydi. Tek başıma oturduğum kompartmanın penceresinden o tuhaf görüntüye bakıyordum. Bu, sararmış, değerli bir ipek rulo üstüne ince ince çizilmiş, uzun ve erotik düşlerle dolu bir yazın öyküsünü anlatan resimlerin ilkiydi. Bir istasyon. Belki bilirsin, incelikli demiryolu mühendisleri, Anadolu'da her istasyon binasını, o kentin yapı özelliklerine, geleneksel mimarisine uygun düşünürler. İstasyon binası sarı ve büyük taşlarla yapılmıştı. Pencereleri dar ve hafif kemerliydi. İçerdekileri çılgın güneşten korumak için. Az ilerde, istasyonu kente bağlayan yolun sağında, uçuşan, yırtık pırtık ve soluk tenteleriyle küçük kır kahvesi görünüyordu. Yeni gözlüklerimi takarak resmin koyu yeşil fonuna dikkatle baktım. Çayırlar, ince bir dere, kavak ve söğüt ağaçlarının sık dokusu. Çimenlerin üstünde bir delikanlı ile bir genç kız karşılıklı oturmuş, satranç oynuyorlardı.

Kavaklar pamukluyordu. Esmer ve düşünceli yüzüne güneş vuruyordu sevgilimin. Dudağının üstündeki ince tüyleri görebiliyordum. İkimiz de ürkek, birer piyon sürdük. İkimiz de yenilmek istiyorduk. Ona Rabindranath Tago-

re'dan bir şiir okudum. *"İzin ver yanıbaşına oturayım bir an"* diye başlayan şiiri. *"İşte yaz, iç çekişleri ve fısıltılarla penceremde..."* Uzun ve pırıltılı siyah saçlarına baktım sonra, güçlükle gizleyebildiğim bir okşama isteğiyle. Formasının altından beliren göğüslerine, ince gövdesine. Bir öyküye başlar gibi kendi serüvenimin merak duygusuyla doluydum. İki yaşamı örtüştürmek, kendi yazgımı birleştirmek onunkiyle. Kupkuru tepeler ve ıssız bir bozkırla çevrili bu yaz başlangıcı gününde bir bahçeyi çizmek. Çok uzaklarda bile olsa.

«Biliyor musun?» dedim, «ben Hindistan'a gideceğim. Tagore'un üniversitesine. Santiniketan...» Şaşkınlıkla baktı yüzüme.

Kentin tepelerinden birinin en yüksek noktasında yanyana iki bina vardı. Öbür yapılardan hemen ayrılıyordu ikisi de. Öbürleri gibi yöresel, hafif sararmış taşlardan yapılmışlardı ama duvar köşelerine gelen taşlar koyu kahverengi boyalıydı. Amerikan Hastanesi ve Kolej. Kolej yarım yüzyıl önce kapanmıştı. Bir metodist papazını andıran yaşlı Mr. Shepard'la karısını orada unutarak. Mr. Shepard, sallanır iskemlesine oturur, bütün gün pencereden bu güneydoğu Anadolu kentinin güneş içinde ve tozlu sokaklarına bakardı. Yakın bir taşocağından gün boyu boz eşek sürüleriyle kaba yontulmuş taşlar taşıyan yorgun ustalara. Kolej binasının büyük ve tertemiz yağlıboyalı kapısından girince, her zaman olduğu gibi önce kentin *"fabrika"* dışında elektrik üreten tek harikası olan yüksek rüzgâr fırıldağına baktım. Ağır ağır dönüyor ve büyük bir kuşun kanatları gibi hafif sesler çıkarıyordu.

Hiç unutmuyorum. Şehreküstü'lü bir arkadaşımla kârlı bir değiş-tokuş yaptığım, yıpranmış bir Milli Eğitim klasiği, Budala'nın birinci cildi karşılığında pırıl pırıl bir sustalı bıçak aldığım gündü. Iowa gibi anlamsız Amerikan kentlerinden birinde doğmuş olan Mr. Shepard, altın çerçeveli gözlüklerinin ardından gülümseyerek otuz yıldır sürdürdüğü İngilizce kurslarından birini daha bitiriyordu. Az sonra Mrs. Shepard, her yıl kursun son günü yaptığı gibi biraz yanmış elma kekleriyle dolu bir tepsiyle odaya girecekti. Yaşlı misyonerle başbaşa kalmak için can atıyordum. Mr. Shepard, *Longman Press*'in Hintli sömürge çocukları için yayınladığı kurs kitabını kapadı, yeşil boyalı tahtaya *"Shashi fall asleep"* yazdı. Hepimiz dönüp uyuklayan şaşı arkadaşımıza baktık ve hoca'nın bozuk türkçesiyle dalga geçerek «Şaşı uyku düştü» diye bağrıştık. Mr. Shepard da bizimle birlikte güldü. *"İnanç"*, *"Erdem"* ve *"Orman"* konusunda genel bir konuşma yaptı.

Az sonra yaşlı misyonerin ormancılık konusunda kitaplarla dolu odasında yalnız kaldığımızda ona gizimi açtım. Bir Hindistan üniversitesine başvuru için İngilizce bir mektup yazmak istediğimi söyledim.

Akşam, evimizin yüksek duvarlarla çevrili avlusunun bir köşesinde, sevgilime okumak üzere Gitanjali'den yeni bir şiir ezberlemeye çalışıyordum. Mor gecesafalarının yanında, Maraş işi ceviz masada rakısını yudumlayan babam, birden kalkarak bana ilk ve son kez bir tokat attı. Annem, cebimde bir sustalı bıçakla bir mektup bulduğunu söylemişti. «Bir daha o hindularla görüşmeyeceksin» dedi babam. Gözümü kırpmadan baktım yüzüne. İçim isyanla doluydu.

Resimde vakit geceyarısıydı. Pırıl pırıl bir dolunay tropikal ağaçlar ve bitkilerle çevrili kısa bir yolu aydınlatıyordu. Bir delikanlı ile bir genç kız, elele yürüyorlardı o yolda. Genç kızın siyah ve uzun saçları ayışığında zaman zaman mavileşiyordu. Delikanlının yüzü gölgeliydi. İyice seçilmiyordu. Hemen yanındaki resimde ikisi de bir tapınağın duvarı önünde görülüyorlardı. Duvarda Tanrı Siva ile sevgilisinin büyük bir kabartması. Figürlerin ikisi de çıplaktı. Hafif bir esinti, ürpertiyordu tenlerini. Gövdeleri birbirine geçmişti. Bir ağacın kökleriyle toprak gibi. Kadın bacaklarını Siva'nın beline dolamıştı. Erkeğin kolları ise sevgilisinin sırtını sarıyordu. Siva bir eliyle kadının belinden yukarı çıkan incelikli çizgiye dokunuyordu. Belli belirsiz çukurları izleyerek. Kadının hem ayaklarında hem de bileklerinde kalın, taş bilezikler vardı. Her ikisi de gizemli bir biçimde uzak bir yere bakarak gülümsüyorlardı. *Kama:* Aşk. Bir sitar sesi duyuluyordu. Bir yaz gecesinin tümünü dolduran dev bir ağustos böceği gibi.

"Ey lotus çiçeğinin ortasındaki değerli taş!"

"Yağan yağmur ulaştı yasemin'in kucağına ve dedi ki: N'olursun hep yüreğinde tut beni..." Tagore'un şiirini sesim titreyerek bir çırpıda okudum, sonra birden eğilerek öptüm sevgilimi. İlk kez. Onun odasında gene satranç oynuyorduk ve yalnızdık. Kıpkırmızı kesildi, koşarak çıktı odadan.

Kentin geveze berberlerinden biri, daha mayıs gelmemişken, bir nisan günü akşamı müşterilerden birine haber verdi. İki hindi gelmişti ve Keyvanbey Kahvesi'nde oturuyordu. Ana caddelerde bile sık sık hindi sürüleri gören

müşteri bu habere doğrusu pek önem vermemişti. Ama akşamüzeri, kentin merkezindeki büyük bahçeli kahvenin önünden geçerken o garip görüntüyle karşılaşınca yanlarına yaklaşıp bir süre seyretmeden edemedi. Gerçekten garip bir resimdi bu: Büyük çınar ağaçlarından birinin altındaki mermer masanın çevresinde dört kişiydiler. Biri yaşlı, öbürü genç iki Hintli, bir lise öğretmeni, bir de öğrencisi esmer delikanlı, birer put gibi sessiz, duruyorlardı. Kimse konuşmuyordu ama yaşlı Hintli'ye göre genç olan öbür üçü, büyülenmiş gibi ona bakıyorlardı. Yaşlı adam, kemikleri derisini delecek kadar zayıftı. Gözleri çok derinlerde ve dumanlı. Üstünde ulusal giysileri vardı. Biraz kirlenmiş bir türban, boynunu sıkıca kapatan dar ve çok düğmeli bir ceket, açık renk ve dar bir pantolon. Hafifçe gülümsüyor, arada sırada önündeki bardakta duran çok açık çaydan bir yudum alıyordu. Çevrelerinde, garsonların sinekler gibi kovdukları çocuklardan bir çember vardı.

Bütün gün öylece oturuyorduk kahvede. O, caddeden akan insan kalabalığına, bir ırmağa bakar gibi bakıyordu. Biz de ona. Öğretmenim zaman zaman elinde bir tesbih gibi çevirdiği ipe dizilmiş küçük kare biçimindeki kartonlara göz atıyordu. Kartonların bir yanında sözcüklerin İngilizcesi, öbür yanında Türkçesi vardı. Bu yöntemle dört dil öğrenmişti. Ama hiçbirini konuşamıyordu. Geceleri ise büyülü bir dünya açılıyordu gözlerimizin önüne. Akşam yemeğini hızla atıştırıyor, anneme, öğretmenime çalışacağımızı söyleyerek fırlıyordum.

Yalnız yaşayan ve kafası dazlak olduğu için fötr şapkasını evde bile çıkarmayan orta yaşlı öğretmenimin kitaplarla dolu odasında buluşuyorduk dördümüz. Raflarda *Kutad-*

gubilik'ten Radloff'un *Sibirya* ciltlerine, *"Grande Encyclopedie Universelle*'den *Upanishad*'lara kadar her dilden, her konuda kitaplar tozlanıyordu. Bir köşeye, yer minderlerine oturuyorduk. Önce yaşlı Hintli'nin bambu kamışından yapılmış büyük sepeti getiriliyordu ortalığa. Sepet açılıyor, bir tepsinin içinde lotus çiçeği tütsüsü yakılıyordu. Tuhaf, ağır bir kokuydu. Sonra bir sitar çıkarılıyordu sepetten. Genç Hintli, akord mu ezgi mi olduğu belli olmayan, uzun tahta yongaları gibi sesler çıkarıyordu çalgıdan. Ve yaşlı Hintli, bütün bu hazırlıklardan sonra başlıyordu törene. Bambu sepetten çıkardığı sararmış ipek ruloyu açıyordu. Eğiliyorduk rulonun resimleri üstüne. Yaşlı adam dişlerini kapalı tutarak konuştuğu İngilizcesiyle anlatıyordu öyküyü. Ve biz de o öykünün olağanüstü resimlerine dalıp gidiyorduk.

«Bu, Linga Puranah» diyordu Yaşlı Hintli. Sitar sesi, öykü anlatılırken canlanıyordu. Gene Tanrı Siva'yı görüyorduk resimde. Karısı ya da sevgilisi Durga ile sevişiyordu. Akla gelebilecek tüm biçimlerde. Sonra birden arkalarında Brahma görünüyordu. Yeryüzünün tekerleğini ilk kez yürüten tanrı. Arkasında Vishnu ve öbürleri. Siva onları görmüyordu. Sürdürüyordu sevişmeyi. Durga, bir an onun erkeklik organına tapınmayı bırakıyor, ikisi tek bir gövde oluyorlardı. Ve tam o anda görüyorlardı tanrıları. Öylesine utanıyorlardı ki, oracıkta, birbirlerine geçmiş olarak ölüyorlardı. Binlerce Hintli görüyorduk sonra. Ellerinde Kutsal Kent Benares yapısı erkeklik organı simgesi Lingam'larla aşk yüzünden ölen tanrıyı kutsamaya gelen.

Düşlerimde, kendimi sevgilimle birlikte, sevişirken ölmüş görüyordum. Sabahları, ona, benimle birlikte Hindistan'a

gelmeyi öneren, Tagore'un şiirleriyle süslü mektuplar yazıyordum. Pek azını verebildim o mektupların. Ağlıyor ve gelmek istemiyordu.

Hindular bir gün, geldikleri gibi sessizce gittiler. Yaz'ın turuncu ipeği ağır ağır soldu, saman sarısına dönüştü. İkindi saatlerinde sevgilimin penceresinin önünden bir kaç kez geçtikten sonra kahvede arkadaşlarımla kâğıt oynadım. Bahçe havuzlarında yüzdük. Bütün Veda'ları kök söker gibi okudum. Kendi öykümün tamamlanmasını bekliyordum.

Santiniketan yerine Hindistan'ın Aligarh Üniversitesi'nden yanıt, sevgilimin bir başkasıyla evleneceğini öğrendiğim gün geldi. Kabul edilmiştim.

Son resimler, bir baba ile oğluna aitti. Orta yaşlı, yapılı ve kızgın bakışlı adam, sokak giysisiyle rakı masasının başında oturuyor, oğlu ayakta duruyordu. Bir güz günü ve sabaha karşı olmalı. İpeğin sararmış toprağına yasemin-ler ve kuru yapraklar dökülüyordu ve ortalık alacakaranlıktı. Geride, demir parmaklıklı pencerenin iç tarafında anne görülüyordu hayal meyal. Ağlıyordu.

Babam Hindistan'dan gelen mektubu yırttı ve ben, hiç uyumadığımız o gecenin şafak vakti bir daha dönmemek üzere evi terkettim.

Akşama kadar dolaştım, çoçukluğumun kentinin yağmurla ıslanan sokaklarında. Tren, üç kısa iki uzun düdük çalınca, doğruca istasyona gittim.

Kompartımanın penceresinden genç bir adam bakıyordu. Tren ağır ağır hareket etti. Cama ve camın ardındaki yü-

ze vuran koyu bulut görüntüleri, kemerli dar pencereler, kır kahvesinin soluk tenteleri usulca kaydı. Tren batıya doğru gidiyordu.

Bazan düşünüyorum, acaba bütün bu öyküyü ben tek başıma mı yaşadım? Krishna Menon Atmananda'nın dediği gibi kendi yüreğimizde mi evrenin gerçeğinin tümü? Ve adı yaşam olan o Hint ipeği yanınca nereye gider üstündeki tüm resimler? Sonraki yıllarda bunu çok düşündüm.

DOĞU III

Bu yüzden çok eski bir geceyi anlatmalıyım sana.

Hayber Geçidi gibi bir gece olmalı. Sıcak güneyden buzlu kuzeye hızla geçmek için. Zor ve kan ter içinde. Barıştan savaşa. Ve hep doğu. Batıda pek az kimse anlayabilir bunu. Türkiye'nin batısında bile. Belki sen. Biraz.

Cury, hindistancevizi ve lotus tütsüsü kokusu. Ağır öğle sonu güneşi saçlarımı ısıtırken ve iki hamak ve yaşlı, çok yaşlı adamların denize iyice yaklaşan bir ırmak gibi farkedilmeden geçen zamanı. Orada, kocaman bir baobab ağacının altında karşılıklı oturmuşlar, bir mektup sesiyle konuşuyorlardı. Bir köşede ayakta duruyor ve derin bir mutlulukla onları izliyordum. Bir elimde Semenoff'un kitabını tutuyordum. İlahi'yi notadan izleyen bir inançlı gibi. Öbür elim *Küçük Prens*'in omuzunda. İkimiz de gülümsüyorduk.

Konuşurken bile alanlara dikilmiş heykel duygusu veriyorlardı. «Tanrım» diyordum kendi kendime, «işte tarihin içindeyim. Ve henüz kısa olan yaşamımın en önemli düşüncelerini tarihin en büyük adamları doğruluyor. Öğ-

renci arkadaşlarıma anlatmalıyım bunu. Yarından tezi yok. Kötü kokulu yemekhanede üç beş liraya bozulmuş fiyonk makarnalar ve üzüm hoşafı yerken ve kurtarırken bir daha bir daha ülkeyi...»

Gelecek, birbiri üstünden kayarak rahatlıkla karılan, iyi cins kâğıda basılmış, yepyeni bir iskambil destesi gibi masanın üstündeydi.

Her şeyi ilk kez kurmak ve yaşamak. Tam o yaştaydım.

Aylardan aralıktı ama benim için eylül. Güneydoğu'da ağır ağır geçen günlerle farkedilmeden olgunlaşan üzümler ve tozlu yapraklarla dolu bir yeryüzü. Köylüler ve biz anlarız bu üzüm duygusunu. Yani çiftçiler, çocuklar ve belki sen, biraz. Ne kadar çok beklenir! Bu yüzden hayranlıkla dinliyordum Gandhi'yi. O konuşurken, sıcak Hindistan ikindisinde, büyük ağacın altında, *Küçük Prens* ve ben, birer üzüm tanesi gibi olgunlaşıyorduk. (Nasıl bilebilirdim o zamanlar, yüreğimde çılgın bir şarabın dinlendiğini?)

«Işığı önce kendi vicdanına tut. Belki hata'nın bir bölümü sendedir» diyordu yaşlı ve bilge Hintli. «Hatanı açıklamaktan çekinme. Tartış. Anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya çalış. Yoksa bir çekişme bir başka çekişmeye, bir savaş hemen bir ikincisine yol açar ve her korku, her zehir bir yenisinin doğmasına neden olur. Zor, yalnız zor doğurur. Zor'a karşı dur. Ama zor kullanma. Şiddet karşısında sevgi ve bilgelikle diren. Zafer senin olacaktır.»

Sesi tekdüze, dingin ve biraz da sıkıcıydı. Ama sondaki *"zafer"* sözcüğü üzerine, biz iki genç dinleyicinin, yüzümüzdeki gülümseme genişledi. Dönüp Tolstoy'a baktık. Suratını asmış dik dik süzüyordu bizi. Üstünde o her za-

manki kirli beyaz mujik gömleklerinden biri vardı. O da ufak tefek ve yaşlıydı ama uzun sakalı ve büyük postalları yüzünden olduğundan daha iri görünüyordu.

«Çok haklısınız!» diye bağırdı birden Hintli Önder'e. «Hükümetlerin halklara karşı tutumları öylesine belirsiz ve kararsızdır ki bu tutumu sarsmak için küçük bir olay yeterlidir. Ve hıristiyan kişi, komşusu ile kavga etmez, saldırmaz, zora vaşvurmaz. Tersine itirazsız acılara katlanır ve kötülere karşı bu davranışı ile yalnız kendini değil, bütün yeryüzünü kendi dışındaki yasaların egemenliğinden kurtarır.»

Büyük Yazar bu sözleri öylesine şiddetli bir tonda söylüyordu ki, dikkatsiz bir izleyici Gandhi'nin tam tersi düşünceleri savunduğunu sanabilirdi. Bense kulaklarımı dört açmıştım. Bir sünger gibi yutuyordum her sözcüğü. Yarın, kantinde yapacağım konuşma için bulunmaz bir kaynak. «Arkadaşlar» diye başlayacaktım sözlerime, «Bugün burada, diktatörlüğe karşı direnişi başlatıyoruz. *'Kahrolsun diktatörler'* diye bağırmanızı, polis terörüne karşı ceplerinize taş doldurmanızı anlıyorum. Ama unutmayın bu hükümetin halka karşı tutumunu sarsmak için en küçük olay yeterlidir. Direnelim, ama şiddet kullanmayalım. Zafer bizim olacaktır!» Bu konuşma yazılı da olabilirdi. İppolit'in *'Önemli Açıklama'*sı gibi.

"Sakin ve kararlı dur
Sık, sessiz bir orman gibi...
...Bırak seni atlarıyla çiğnesinler"

Yüreğim gurur ve ödünsüz bir yiğitlikle doluyordu. Bir atlı polis mangasının karşısında dimdik duruyor, elimi bile kaldırmıyor, gözlerinin içine bakıyordum.

Tam o sırada beklenmedik bir şey oldu. Ağacın büyük gövdesinin ardından yaşlı bir kadın çıkageldi. Üstünde mor kadifeden sıkı korseli, uzun etekli bir giysi vardı. Omuzuna sıcağa rağmen kalın bir şal atmıştı ve elinde bir kâse ahududu reçeli tutuyordu. Yapmacık ve şuh bir tavırla «Bu kadar politika yeter Lev Nikolayeviç» dedi. «Bakın bu reçeli yeni yaptım.»

Öfkeyle fırladı hamaktan Kont Tolstoy. «Düşüncesizliğin bu kadarı da fazla Sophia Andreyevna! Mektubumu berbat ettiniz» diye bağırdı.

Hepimiz donup kalmıştık. *Küçük Prens* korkuyla kaçıp bir yere gizlendi. Sophia Andreyevna reçeli yere bırakıp ağlayarak uzaklaştı. Gandhi gözlüğünü taktı, iyice duyamadığım bir şeyler mırıldanarak kendine tozlu bir yol buldu ve gitti.

Bir süre ayakta, karşılıklı bakıştık Büyük Yazar'la. Öfkesi dinince bana, anlayışlı bir bakışla gülümsedi. Çok duygulandım. «Mesleki bir anlaşma bu» dedim içimden, «beni de yazar sayıyor.» Eliyle bir işaret yaptı, «gel benimle» anlamına gelen. Birlikte yürümeye başladık.

Ne kadar zaman yürüdük kestirmem olanaksız. Bilirsin bütün büyük yazarlar çok yürürler. Her şeyden konuştuk. Daha doğrusu o konuştu, ben dinledim. İsa'dan, Buda'dan, Prens Kropotkin'den, Herzen'den, tatarlardan, özgürlükten ve kadınlardan. Hava ve çevre, biz yürüdükçe hızla değişiyordu. Durmadan kuzeye doğru gidiyorduk. Karanlık bulutlar kaplıyordu gökyüzünü "Muson yağmurları olmalı" dedim içimden. İçim üşüdü.

Yağmurlar ne zaman başladı ve nerede kara çevirdi bilmiyorum. Uçsuz bucaksız bir stepteydik ve tipi yürümemi güçleştiriyordu. Bir kar bulutu ardında kaybolan Tolstoy bağırıyordu: «İsa özgürdü. Buda da öyle. İkisi de dünyanın günahlarını yüklendiler. Kendi istekleriyle yaşamın hapishanesine girdiler. Ve hiç kimse daha fazlasını yapamadı. Hiç kimse...» Söylediklerine inanmıyordum. Kendi özgürlük anlayışımı dile getirmek istiyordum. Ama sesim ulaşmıyordu artık. Soğuk yüzümü yakıyor, kalın kar tabakası yürümemi engelliyordu. «Yarın göreceksiniz!» diye bağırdım kısık sesle.

Marc Semenoff'un *'Tolstoy'la Gandhi'nin Mektuplaşmaları'* adlı kitabı pat diye düştü elimden. Başıma kadar çektiğim, ayaklarımı açıkta bırakan battaniyenin ucunu kaldırdım. Kadırga öğrenci yurdunun 'Sibirya Koğuşu' adını verdiğimiz Amerikan ordu barakasından bozma bölümünde, bir ranzada yatıyordum.

Alnımda ter tanecikleri. Ateşim çıkmış olmalıydı. Barakanın içinde soba yanıyor. İyi kapanamayan kapının aralığından kar serpintileri giriyordu. Geceleri battaniyeyi başıma çekip içinde kitap okuyabilmek için kullandığım cep fenerinin pili bitmek üzereydi.

Gözlerimi üst ranzanın somya tellerine diktim. Sabahın olmasını bekledim. Başım ateşler içinde, ayaklarım buz gibi. Üstümdeki ranzada yatan Siirtli Teknik Üniversite öğrencisinin Arapça-Türkçe karışık sayıklamaları horlayanların korosuna, dışardaki tipinin uğultusuna karışıyordu. Ağır ağır yükselen bir yürüyüş marşı gibi. Suskunluğun güneyinden şiddetin kuzeyine geçen yoksul çocukları Anadolu'nun.

Yakın tarihimizin en büyük öğrenci eylemlerinden biri, daha doğrusu ilki başlamak üzereydi ve ben, barışçı bir direnişle şiddet arasında kararsızdım.

DOĞU IV

12 Mart Darbesi'ni izleyen karanlık yıllardan birinde, bir askeri hapishanenin hücresinde sessizce ölmüş olmalıydı. Bu yüzden gökyüzünden gümüş ışık parçalarının yağdığı ve çamağacının altında bir zakkumun çiçek açtığını ilk kez farkettiğim bu yaz ikindisinde, taraçaya açılan odamın eşiğinde gülümseyerek belirdiğini görünce çok şaşırdım. Nicedir unuttuğum yasemin kokusuyla girdi içeri. Hani *'hayalet ağaç'*. Ada! Ve artık ölümsüz olan bir gençlik olarak. «İşte» dedim kendi kendime «hani bu kargaşalıkta, bu vur patlasın çal oynasın günlerinde birine ışığın semtini sormak istiyordun... Hani tüm çirkinlikleri unutmak ve mavi bir uykuya dalar gibi dalmak istiyordun bir dost konuşmasının serinliğine. İşte geldi. Ne bilge, ne öğretmen, ne kahraman ne de kurban.»

Kapadım elimdeki kitabı. «Hoşgeldin!» dedim.

Masanın yanında ayakta durdu ve gülümsedi. Üstünde solgun giysiler vardı. Bir genç kızın gösterişsiz bedenini saklayan. Işık, siyah saçlarına arkadan vuruyordu. Sanki yüzü biraz gölgede kalsın diye. Bedenim sızladı. Kendi kı-

zımla karşılaşmışım gibi. İncestle karışık bir sarılma isteğinin utancıyla.

«Yıllar sonra. Sen!» dedim, «çok şaşırdım. Zaten hep tuhaf zamanlarda karşılaştık seninle. Boğulmaya çok yakın.» Evet anlamında başını salladı. Sustum. Yakın bir deniz olan ve bizi kuşatan kentin derin lodos uğultusunu dinledim. Bir şeyler yanıyor olmalı yakınlarda. Bir sis bulutu gibi yaklaşan duman. Kuru ot ve yaprak. Ya da kent? Ülke? Yeryüzü? Henüz kanatları yanmamış birkaç çocuk süzülerek geçti pencere hizasından.

«Peki, söyle!» dedim, «nerede ışığın semti?»

Bilmiyorum anlamındaki iki yana salladı başını. Saçları bir süre dalgalandı.

Oysa biliyor. Mutlaka biliyor ve benden fazla düşünmüştür her şeyi. Ama işte sessiz bir ölüm, onun küçük bir kavak ağacı gibi parlayan ince gövdesinin tepesindeki «ışık yuvasını ve o yuvadan ışık yavruları almak için inatla tırmanan çocuğu» çalıp götürdü. Selam Sohrab!... İranlı ölü ozan arkadaşım...

O zamanlar da gene böyle vahşi bir kentti İstanbul. Çürüme ve şiddet. Sabahın çok erken saatlerinde çıkardım, içim isyanla dolu ve sıkıntıyla, Kumkapı'daki küçük öğrenci pansiyonundan. Üstüste iki kazak giyerdim ceketin altına. Polis coplarına karşı. Ve cebimde diktatörlere karşı bir tomar bildiriyle. Bastırılmış bir korkuyla yürürken karanlık evlerin önünden, ellerinde birer zeytin dalıyla kiliseye giden siyahlı kadınlar görürdüm ve loş sofalarda mumlarla aydınlatılmış ikonaların önünde diz çökmüş genç kızlar.

Nedense hep ortodoks bir kuzeye doğru yönelirdi düşüncelerim. Tan yıldızı ve pusula. Derin ve büyük duygularla ağırlaşırdı başım. Özgürlük! Özgürlük! Bütün kutsal değerlere başkaldırır ve aşmaya çalışırdım. Ailenin baskılarını, sınırları ve tanrıyı.

Yürümekten aşınmış çamurlu ayakkabılarım Beyazıt Meydanı'nda binlerce benzerine karışırdı. Orada isimsizleşirdim.

«Ne kadar uzun sürdü o yürüyüşler, hatırlıyor musun?» dedim. «Ve gene de ne kadar azdık. Neye yarıyor bütün bunlar diye sorardım durmadan.»

Yanıt vermedi. Dışarda hava kentin uğultusuyla gerilerek şişiyor, pencereden içeri girmeye çalışıyordu. İtmek ister gibi ellerimle dokundum. Sürekli duman kokusu ve ağaçları, zakkumu, güneşi bir tülle kapatır gibi yoğunlaşan sis. Sonra katılmaz oldum yürüyüşlere. Çılgın Pierrot gibi yüreğime döşediğim dinamitlerle umutsuz ve yalnız, dolaşıp duruyordum sokaklarda. İnançlarım terkediyordu beni birer birer. *"Bu bir eldir"* önermesinin doğruluğuna bile inanmıyordum, ellerim ceplerimde olduğu halde.

Bir mayıs günü, bir avuç göstericinin binlerce polis ve askerle çatıştığı büyük bir alana açılan dar sokaklardan birinin köşesinde kaygıyla dururken karşılaştık ilk kez. Bir kuş gibi yaralı ve hafif, düştü kucağıma. «Allah kahretsin... Küçücük bir kız bu...» diye bağırdım ve sokağın içindeki evlerden birine sığındık. Yüzü kan içindeydi. Anaç ev sahibi tentürdiyotla yarasını temizlerken ben doktor peşindeydim. Sakin ve kararlı bir sesle durdurdu beni. «Bir şeyim yok. Elimi tut yeter.»

Başı sargılı tekrar fırladı sokağa ve yakalandı.

«O küçük elinin sıcaklığıyla yaşamı doğrulayan sen, bilirsin ışığın semtini» dedim.

Hüzünle baktı bomboş sokağa. Yüreğinin düzensiz atışlarını duyuyordum. Belki de kendiminkileri. Vuruşlar birbirine karıştı. Usuldan ve hep birlikte söylenen bir türkü gibi ağır ağır bir ritm bularak.

Şölen günleri ne çabuk geçti? Ve sık sık soruyorum: «Sahiden yaşadık mı biz o yılları?» Oğlum omuzumdaydı ve neşeyle bağırıyordu: «Üf! Bu ne kalabalık baba! Binlerce bayrak var. Demircileri görüyor musun baba? Çekiçlerini vuruyorlar. Terzileri, bakırcıları, ayakkabıcıları, berberleri... Bunlar da acaba madenciler mi baba! Başlarında ışıklı şapkalar var...» Görmek istediğim herkes yanıbaşımızda bizimle birlikte yürüyordu. Sevinçle ellerini çırpıyordu oğlum. «Aktörleri de görüyorum baba... Kuklacıları, cambazları, boyacıları herkesi.»

Nasıl çabuk geçti şölen günleri! Nasıl ansızın durgunlaştı oğlumun sesi...

«Ne tuhaf baba! Artık kimseyi göremiyorum. Sadece askerler. Onlardan başka kimse yok ortalıkta...»

Ağaçların arkasında dumanla kaybolan ikindinin gümüşleri bakıra dönüşüyor olmalıydı. Garip bir kızıllık çöküyordu ortalığa. Şimdi tam bu saatte, *Doğu*'da, bir kayanın dibinde yapayalnız bir ana, sonsuz bir bozkır ufkunun kıyısında kendi boş ellerine bakarak derin derin düşünür. Hepsinin adı umut olan ve çoğu erken ölmüş çocuklarının hiçbiri görünmez ortalıkta. Ölü kızlar ve duvarların ardın-

daki delikanlılar birer türküye dönüşen kendi adlarının gölgeli avlularına çekilirler. Kaynağını çoğu kez kestiremediğimiz bir acı gelir çöreklenir yüreğimize.

«Yıllardır oğlumun boynuna dokunamıyorum» dedim, «söyle, nerede ışığın semti?»

Elini uzattı ve ilk kez konuştu:

«Elimi tut yeter...»

İçkinin yasak olduğu İran'da, insanların kendi şaraplarını gizlice kendilerinin yaptığını ve buna o eşsiz halk bilgeliğiyle mollaların devrim sloganlarından birinin adını vererek "Tevlitten masrafa", yani "üreticiden tüketiciye" dediklerini sen anlatmıştın bana. Şarabın nasıl yapıldığını da.

Şimdi balkonda, üstü taze asma yapraklarıyla örtülü bir sepette pırıl pırıl üzümler seni bekliyor. Altın renginde bir şarap yapalım diye. Geleceğin şarabını. Nevruza kadar bırakalım mayalansın. Adonis günlerinde, yani ölümsüz gençlik olan baharda, kurban edilmiş bir gençlik için kaldıralım güneş dolu kadehlerimizi. Yeni bir düş için içelim. İyice sarhoş oluncaya kadar, başkaldırıncaya kadar yeniden yazgıya. Tarihi düzeltmek elimizde değil. Ama hiç olmazsa geleceğin de kurban edilmesine razı olmayalım. Ne dersin?

Uçakta bir yer bulabilmek için binlerce yurttaşınla birlikte sekiz gündür Tahran Havalimanı'nın döşemelerinde yatıp kalktığın sırada yazdığın mektup, ekimin başında elime geçti. Tuhaf ve gergin bir gündü. Bir yandan senin de çok sevdiğin İznik'le ilgili kitaplar okuyor, bir yan-

dan da yaşamın anlamını düşünüyordum. Arada sırada tıpkı Tristram Shandy gibi gökyüzüne bakarak böyle garip şeyler düşünürüm bilirsin. Gözlerim faltaşı gibi açıktı. Güzün doğudan gelen ağır ve karanlık bulutları gökyüzünü yavaş yavaş kaplıyordu. Beklenmedik anlarda kızıl ateş turnası sürülerinin geçtiğini görüyordum. Hızla kanat çırparak kesiyorlardı kuzeyden güneye, koyu bulut kümelerini. Uzak ve boğuk davul sesleri duyuluyordu.

Düşünüyordum: Nedir anlamı bütün bunların? Tam o sırada geldi mektubun. Alıcı kuşların arasından sıyrılmış bir güvercin. Kapımın altından gizlice sokuşturulmuş bir pusula. Ya da kendime yazdığım bir mektup. Nerdeyse aynı yazgıyı paylaşan ikiz kardeşler gibi değil miyiz? Birer gülümseme, bahçe ve göl özleyen, benzer gündüz düşleri gören, kadehinde cin ya da votkanın üzerinde mutlaka bir yaban dalı şiiri bulunduran iki çılgın? Öfkeyi kahkahayla saklayan, günleri bir şölen gibi yaşayan?

Yazdığın satırları okurken mektubu havaalanında değil de Şimran'da kaleme aldığını düşündüm. Sanki acıya dayanmak için daha önce biraz afyon almışsın gibi. Orada, ölmekte olan eşsiz Şimran bahçelerinden birinin kıyısında, tıpkı Hayyam gibi bir acem halısına bağdaş kurmuşsun. Kamış kalemi arada sırada bir kum saatine daldırarak yazıyorsun. Yanıbaşında siyah gözlü bir genç kadın duruyor ayakta ve sana mavi bir gündüz safası uzatıyor. Her şey eski bir minyatürdeki gibi. Yalnızca halının köşesinde duran ince, toprak testi kırılmış ve akan kan desenlerin karmaşık ve hızlı arabesklerine bulaşıyor.

"Ben iyiyim" diyorsun. "Geziyorum. Kentin kurak alanlarını. Ve bazan birkaç uyuz aydına rastlıyorum. Kuyruğu

kopmuş, tüyleri dökülmüş, kurumuş aydınlara. Bazan bir bahçeyi düşünüyorum. Artık çok uzaklarda kalmış olan yeşil bir bahçeyi. Burada ölüyor her şey..."

Burada da her şey çürüyor ve kokuşuyor. İnsanlar, evler, sokaklar ve kentler. Yok oluyor gençlik düşleri!...

İznik'e hemen o gece gitmeye karar verdim. Ortak bir geçmişe doğru bir yolculuktu bu. Yakın bir yolculuk. Çünkü İznik ne kurak İran'ın yanan bozkırları kadar uzaktı ne de yıllardır labirentlerini çözmeye çalıştığım gizemli İstanbul kadar yanıbaşımda. Arabaya atladım, yola çıktım. Orhangazi'den göle inen dümdüz, dar ve ıssız asfaltta hızla ilerliyordum. Uzak farları yaktım. Gökyüzü öylesine karanlıktı ki zeytinler ve çınarlar bir fotoğrafın negatifinde olduğu gibi siyah zemin üstünde bembeyaz gölgeler olarak geçiyordu iki yanımdan. İznik'e her gidişte olduğu gibi Bedreddin'i düşünüyordum. Göl kıyısında, gecenin henüz sabaha çok uzak bir köşesinde "ak bir koyun postu üstüne/oturmuş/Hattı talik ile yazıyor/Teshil'i" ve derin sulara bakarak zulümden arınmış, mutlu, özgür bir dünya düşlüyor. "Yüreğimde gizli bir fitil öylesine yandı ki binlerce meşaleyi kavradım. Ey gerçeğin yolcusu umudunu kesme! Sen de tehlikeli yerleri aşarsın. Sen de bu ışığı elde edersin..."

Sonra da gene İznik'li Genç Plinius'u. "Gülmek benim de hakkım" diye yazıyordu mektuplarından birinde. "Çünkü ben insanım..."

Üniversitede öğrenciyken seninle Laleli'de, yolun ortasındaki büyük çınar ağaçlarının altında dolaşır, dalları dolduran sayısız, küçük kuşun üstümüze pislemesine aldır-

maksızın neşeyle geleceği düşünürdük. Bir bakır tabak olan İran'da kanlı bir av etine çatalını batırmış duran Şah'ın donuk pers heykelinin devrildiğini, büyük alanlarda ellerinde Zerdüşt ateşleriyle yüzbinlerce gencin özgürlüğe yürüdüklerini. Aralarında ben de olurdum. Tıpkı benim gelecek düşlerimin şölenlerinde senin her zaman bulunuşun gibi. Ve ne çok gülerdik... Yarın her zaman güzeldir.

Zeytin ve çınar ağaçları hızla akıyordu iki yanımdan. Bir an şaşırdım, yarına mı gidiyorum dünc mi? Küçük bir taş, —herhalde bir taş olmalı— arabanın ön camını birden tuzla buz etti. Sevgilin Furuğ'un şiirindeki gibi. Yoksul okulların birinde bir çocuk karatahtaya "taş" sözcüğünü yazar yazmaz, binlerce kuş uçup gitti yakın ağaçlardan.

Arabayı yandaki üzüm bağının asma kütükleri arasına çekip sabahı bekledim.

Orada, arabanın çatlayınca buzlu çiçeklerle bezenen ama dağılmayan ön camına bakarak uyumaya çalışırken uzun ve karışık düşler gördüm. Yeryüzünün öğle vakti olmalı. Yani imparator Hadrianus zamanı. Antik adlarıyla Antigonia ya da Nikaia'nın kurucusu olduğuna inanılan Dionisos adına her beş yılda bir kutlanan çılgın bağbozumu şölenlerinden birindeydik. İkimiz. Kentin, dört kapıyı birden gören merkezinde, mermer caddenin ortasında durmuş şaşkınlıkla çevremize bakıyorduk. Gülüşler, şarkılar ve çiçekler savruluyordu havada. Bitinya ipeğinden giysileriyle genç kızlar ve delikanlılar dansediyorlardı sokağın ortasında. Altın renginde olgun üzümler taşıyan tek atlı arabalara yol vermek için kıyıya çekildik. Yanımızda filozof tavırlı yaşlılar duruyordu. Kalabalığa ve kuşlar gibi durmadan yer değiştiren çocuklara bakarak

gülümsüyorlardı. Atletler büyük yarışa hazırlanıyor, çığırtkanlar o akşam binlerce kişilik anfiteatr'da oynanacak oyunu haber veriyorlardı. Gölden gelen, çiçek kokularıyla yüklü bir esintiyle ürperdik, birbirimize baktık. «Bir düş belki de bu» dedim sana fısıldayarak. «Ama öyle bile olsa gidip Konsül Genç Plinius'u görmeliyiz.»

Aynı zamanda ünlü bir avukat ve yazar olan Konsül'ün "domus"u gölün kıyısındaydı. O zamanlar adı "triniclium" olan salonda, üç kişilik divana uzanmış, dostu Paulinus'a mektup yazdırıyordu. Bizi gülümseyerek karşıladı ve mektubu tamamlamak için izin istedi. Birimiz sağına, öbürümüz soluna uzandık ve onun işini bitirmesini bekledik. «Herkesin düşü kendine göredir» diye devam etti Plinius, yazdırmaya. «Ben kendi adıma, sürekli ve temelli bir saygınlıktan tam anlamıyla yararlanarak yaşayan kişiyi mutlu sayarım. Yaşam zenginliğinden kuşku duymaksızın, gelmekte olan zaferi bekler o insan. Eğer böyle bir ölümsüzlük düşüm olmasaydı, bir başka düşü yeğlerdim: Kesin ve derin bir dinginliği, köşeye çekilmeyi.» Yazıcısını gönderdikten sonra bize döndü, gülümseyerek konuştu:

«Haklı değil miyim? Başka türlü kabul etmek istemezdim yaşamın alnıma getireceği çelengi. Korkuyla, terörle saygınlık kazanmak istemezdim. Korkudan daha etkilidir sevgi. Korku, kaynağından uzaklaştıkça unutulur, sevgi ise unutulmaz. Korku kin doğurur, sevgi ise saygınlık...»

Ellerini birbirine vurdu. Bize işlemeli toprak kaplarla sapsarı bir şarap getirdiler. Mermer taraçaya çıktık, surlar içindeki kente baktık. Akşam oluyordu. Sokaklarda ellerinde meşalelerle danseden insanları izledik.

Sonra nasıl olduysa birden değişti görüntü. Şimdi Tahran'da eski adıyla Şah Rıza caddesini görüyordum. Yeni adıyla Devrim. Geceydi ve yüzbinlerce insan yürüyordu caddede. Ellerinde meşaleler vardı ve neşeyle bağırıyorlardı. Ne söylediklerini anlamıyordum. Ön saflardan birindeydin sen de. Havada bir uçarılık ve Şiraz bahçelerinden gül kokuları. Ve sanki yıl dönmüştü ve sonsuz bir Nevruz. Işıklı pencerelerin ardında gülen yüzler ve masanın üstünde sümbül, sumak, sikke, sebze, sirke, sib ve sincid. Ve ayna ve aynanın önünden akıp geçen ırmağın berrak sularında iki kırmızı balık.

Üniversitenin büyük salonunda Süryani temsilcinin açtığı büyük ve kalın Ortadoğu tarihinin boş yapraklarına yeni şeyler yazılıyordu. Belki bir anayasa. Her kavim ordaydı. Kürtler, Beluciler, Türkmenler ve öbürleri. Üstlerinde ulusal giysileri vardı ve sen de aralarındaydın. Sık sık birbirinizle kucaklaşıyordunuz. Sakın "Uçuşu unutma!" Kuş ölümlü bile olsa. Bütün kuşların gökyüzünün sınırlarını aştığı yeni bir gün başlıyordu. "Yarın" o zamanlar güzeldi.

Bu olağanüstü düşten, birinin beni gözetlediği duygusuyla ürpererek uyandım.

Arabanın, ekim sabahının çiğleriyle buğulanmış camının ardında şaşırtıcı güzellikte bir genç kız yüzüydü bu. Saçları sarışına yakın kumral, dudakları pembe, gözleri açık renk. Cama pastelle boyanmış gibi. Gülümsüyordu. Nicedir rastlamadığım bir bakışla. Hafif sorgulu. Camı açtım. Yaşı göründüğünden daha küçük olmalı. Hafifçe geriledi. «Merhaba» dedim. «Burada ne yapıyorsunuz?» Birkaç

adım ötede, bir asma kütüğünün altına eğilmiş çalışan annesiyle babasını gösterdi. «Bağ bozuyoruz.» Çıktım arabadan. Havada yosun, kekik ve ezilmiş asma yaprağı kokusu. İşlerine dalmış çalışan çiftçi ailesinin yanına gittim. Bir süre konuştuk. Arabanın kırılan camından, üzüm fiyatlarından, İznik'ten. Ayrılırken bir sepet üzüm getirdi genç kız. Üstü asma yaprakları ile örtülü. Bütün aile gülümseyerek uğurladı beni. Umulmayacak kadar parlak bir ekim güneşi, arabanın içini bir kaleidoskop'a dönüştürüyordu. Ağır ağır kasabaya girdim.

Diyorsun ki mektubunda, "şimdi Furuğ'un 'Yeryüzü Ayetleri'ni hatırlamanın zamanıdır: Güneş öldü/Güneş öldü ve yarın/Uslarında küçük çocukların/Yitik, belirsiz bir kavramdır artık/Defterlerine sıçrayan kapkara/İri bir mürekkep lekesiyle/Anlatıyor çocuklar/Tuhaflığını bu eskimiş sözcüğün..."

Anlamıyorum nasıl oldu bu? Sen anlayabiliyor musun? Yarın'ı kırmızı bir elma, buruk bir yaban iğdesi, iki kırmızı balıktan biri gibi sevinçle bekleyen çocuklar nasıl asıldılar darağaçlarına? Nasıl gidiyorlar ölmek için, on binlerle, yüz binlerle, alınlarında birer kırmızı bant, boyunlarında Güney Kore yapısı plastik cennet anahtarlarıyla? Şölen nasıl birden yas'a döndü, gülüşler çığlıklara? Nereden geldi «kötü günler ve karanlık?»

Yağ ve pas içinde tamirci çırakları arabayla uğraşırken ben, binlerce yıldır surların dışına taşamayan İznik kasabasının ortasında durmuş çevreme bakıyordum. Güzün değişken bulutları yeniden kaplamıştı gökyüzünü. Durgun bir yağmur öncesi. Kasaba esnafı, hacıları karşılamak üzere ha-

zırlanan otobüslerin önünde, hoparlörle tekbir getiriyordu. Geçmişin aydınlık izlerinden biriyle karşılaşmak için Genç Plinius'un yıllarca emek verdiği anfiteatır'a gittim.

Şimdi tarihin karanlık; şiddet, öfke ve kanla dolu kuyusuydu o mermer tapınak. Kazıldıkça metrelerce kemik tabakaları çıkıyordu. İstilaların, savaşçıların, kıyımların dayanılmaz çöplüğü. Önce Pers'ler darmadağınık etti güzelim geometrisini kentin. Sonra Got'lar, sonra Araplar, sonra Bizanslılar, sonra Hazarlar, sonra Selçuklular, sonra Haçlılar, sonra yeniden bizler... Athena tapınağının yıkıntıları üstüne kiliseler yapıldı, onun üstüne camiler. Tiyatro'nun lotus frizli taşları surlara taşındı, heykeller kırılıp mancınıklarla fırlatıldı. Kapılara muzaffer komutanların adları kazındı kanlı mızrak uçlarıyla. Sonra o kapılar bir daha yıkıldı, bir daha yapılmak için. Şimdi kent, acımasız bir boksörün dağıttığı güzelim bir yüz gibi tanınmayacak durumda.

Ve artık onu geçmişteki gibi düzeltmek elimizde değil. Peki ne yapmalı?

Diyor ki Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin, "Uyuyan kimse ancak uyanık iken bildiği, gördüğü, işittiği ve izlediği veya onlara uygun bir şeyi görebilir... Hasılı düş denilen şey, uyuyan kişinin bir takım suretlere benzeyen kendi zihninin anılarından başka bir şey değildir."

Yaşadığımız şu karabasan, bir gerçeğin yansımasından başka bir şey değilse, ölümsüz gençlik ve bahar düşlerimiz nedir? Gerçek değil mi onlar? İstersen şimdi yalnızca bunu düşünelim ve bekleyelim yarını. Yarın her zaman güzeldir.

DE YAYINEVİ

DENEME DİZİSİ

YETER Kİ KARARMASIN

ONAT KUTLAR

Her biri geniş okur kitlesince ilgi ve beğeniyle izlenen mektuplarında, Onat Kutlar, acılardan, ama umut dolu, yaşam acılarından süzdüğü duyarlı bir anlatımın usta işi örneklerini verdi. Mektuplar, hem kişisel dostluk ve anılar birikiminden, hem de herkesin olma özelliği taşıyan bir duygu ve düşünce evreninden doğdu. Böylece, sayısız insana seslenme, acıları paylaşma, umudu güçlendirme işlevi kazandı.

TİKSİNTİ ÇAĞI

UĞUR KÖKDEN

Guernica... Babi Yar... Hiroşima... ve daha niceleri. İnsanlığın yaşamına düşürülmüş nice vahşet lekesine, duyarlı deneme ve günlükleriyle yaklaşıyor Uğur Kökden. Bir yüzüne tiksinti ve vahşetin, öbür yüzüne özveri, cesaret, onur... tüm insani değerlerin yansıdığı tarih yapraklarına düşülmüş notlar...

BAHAR İSYANCIDIR

ONAT KUTLAR

Ve işte yine eylül. Geleceğin duvarı önünde duruyorum, kaygılı, sabırsız. Üstümden küçük kuşku tohumları karışmış altın renkli polenler uçuşuyor. Bir türlü bastıramıyorum yüreğimdeki ozanın sesini; 'Bahar isyancıdır...'